

HÖG OCH STOLPHÅL VID SÖDRA HUSBY I VAGNHÄRAD

Rapporter från Arkeologikonsult 2024:3691

Arkeologisk utredning

Lämning L1984:8497, L2023:8251, L2023:8252, L1983:4410, L2023:8254

Fastighet Kroka 1:1 m.fl.

Trosa-Vagnhärad socken

Trosa kommun

Södermanlands län

Projektnummer 3691

Författare Anders Bornfalk Back

Uppdragsgivare:	Länsstyrelsen i Södermanlands län
Länsstyrelsens diarienummer:	431-4150-2023
Länsstyrelsens beslutsdatum:	2023-09-27
Uppdragsnr i KMR:	202301434
Företagare:	Entreprenad Struktur Eidenstam Halén AB
Fastighet:	Kroka 1:1, Åby 1:1, m.fl.
Berörda lämningar, KMR:	L1984:8497, L2023:8251, L2023:8252, L1984:4410, L2023:8254
Typ av undersökning:	Arkeologisk utredning
Utförandetid, fältarbete:	10–24 oktober 2023
Inmätningssystem:	RTK-GPS
Koordinatsystem:	SWEREF99 TM
Höjdssystem:	RH2000
Projektledare:	Anders Bornfalk Back
Rapportansvarig:	Anders Bornfalk Back
Fältpersonal:	Anders Bornfalk Back, Sofia Lindell
Planer och layout:	Ida Söderström
Fynd:	Fynden förvaras hos Arkeologikonsult i väntan på fyndfördelning

ARKEOLOGIKONSULT

Karins väg 5, 194 61 Upplands Väsby
Tel: 08-590 840 41
www.arkeologikonsult.se

Fastighetskartan (Topografi 10 och Fastighetsindelning): ©Lantmäteriet
Drönbild: Spridningstillstånd Lantmäteriet, ärendenummer
LM2024/003369 (framsida), LM2024/003351 (figur 2),
LM2024/003354 (figur 5), LM2024/003356 (figur 14), LM2024/003365 (figur 21).
Omslagsbild: Jägarhult (objekt 3) från ovan. Foto från sydväst.

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.
Villkor finns tillgänglig på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

HÖG OCH STOLPHÅL VID SÖDRA HUSBY I VAGNHÄRAD

Rapporter från Arkeologikonsult 2024:3691

Arkeologisk utredning

Lämning L1984:8497, L2023:8251, L2023:8252, L1983:4410, L2023:8254

Fastighet Kroka 1:1 m.fl.

Trosa-Vagnhärad socken

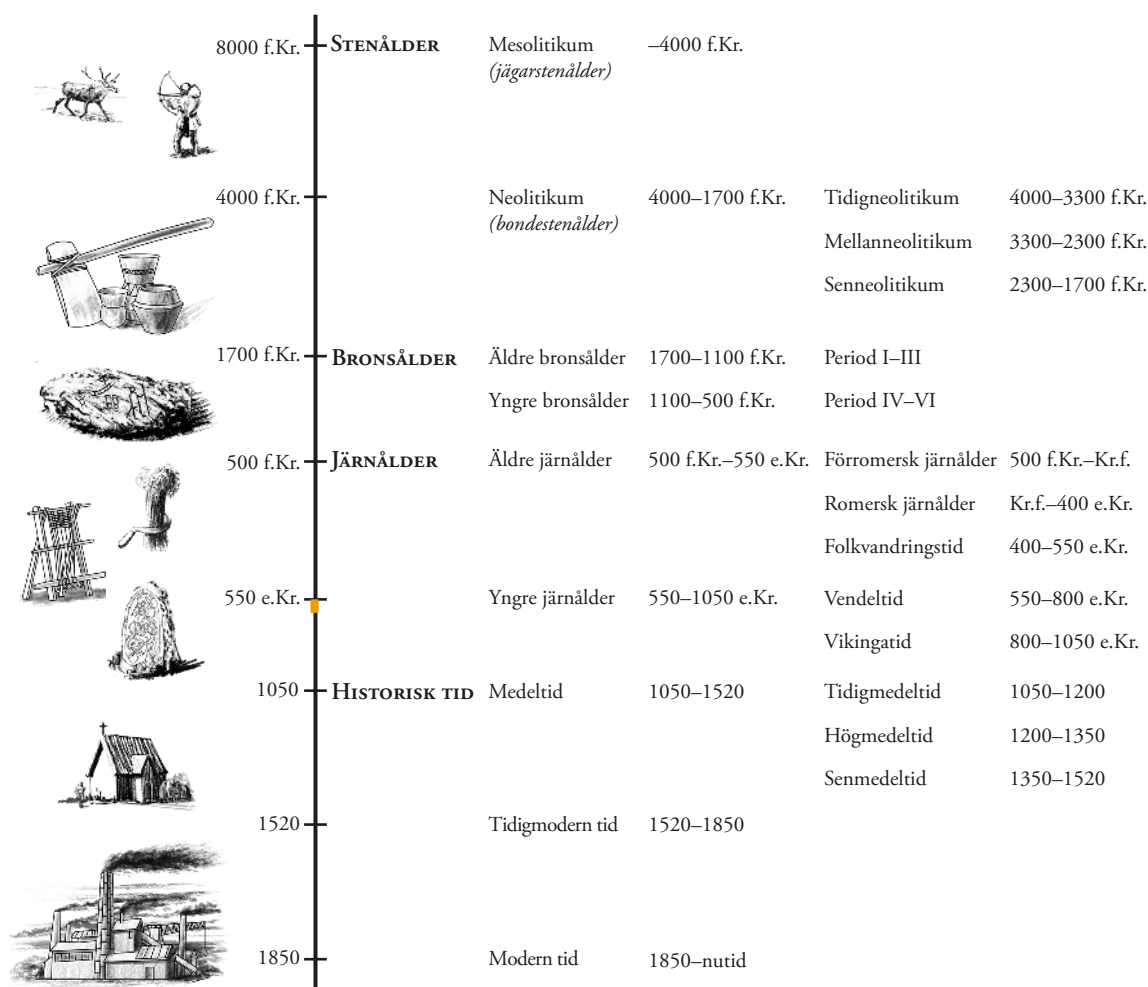
Trosa kommun

Södermanlands län

Projektnummer 3691

Författare Anders Bornfalk Back

ANTIKVARISK BEDÖMNING

Antikvarisk bedömning anger hur man enligt kulturmiljölagen (1988:950), och till viss del även skogsvårdslagen (1979:429), bedömt lämningen och dess eventuella lagskydd vid registreringstillfället. Den slutgiltiga bedömningen görs alltid av Länsstyrelsen.

Fornlämning är en lämning som omfattas av skydd enligt kulturmiljölagen. För att en lämning ska kunna bedömas som fornlämning krävs att den tillkommit före 1850, är en lämning efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergiven. Det är förbjudet att utan tillstånd från Länsstyrelsen rubba, ta bort, gräva ut eller på annat sätt ändra eller skada en fornlämning.

Möjlig fornlämning innebär att man vid registreringstillfället inte kunnat ta ställning till om lämningen är en fornlämning

eller inte. Lämningen måste vara bekräftad i fält. Möjlig fornlämning kan även anges för en lämning som har undersökts i samband med en arkeologisk undersökning, men där man inte fastställt lämningens utbredning.

Övrig kulturhistorisk lämning används för kulturhistoriska lämningar som har tillkommit efter 1850, men som ändå anses ha ett antikvariskt värde. Bedömningen används även för vissa lämningar som inte uppvisar fysiska spår, till exempel fyndplats eller plats med tradition.

Ingen antikvarisk bedömning används för lämningar som blivit helt borttagna genom en arkeologisk undersökning eller förstörda. Inget skydd enligt kulturmiljölagen kvarstår. Lämningar som endast är kända via kartmaterial, skriftlig eller muntlig källa och inte har kunnat återfinnas i fält, kan inte heller ha en antikvarisk bedömning.

INNEHÅLL

SAMMANFATTNING.....	7
INLEDNING	7
TOPOGRAFI	8
GENOMFÖRANDE	11
RESULTAT	12
Kart- och arkivstudie.....	12
Inventering	14
Utredningsgrävning	17
SLUTSATS.....	27
REFERENSER	29
Litteratur	29
Digitala källor	29
Kartor	30
Arkiv.....	30
BILAGOR.....	31
Bilaga 1. Schakt	31
Bilaga 2. Kontexter	34
Bilaga 3. Fynd.....	35
Bilaga 4. Osteologisk analys – Tove Björk, Arkeologikonsult.....	36
Bilaga 5. Arkeobotanisk analys – Stefan Gustafsson, Arkeologikonsult.....	37
Bilaga 6. Konservering – Max Jahrehorn, OXIDER.....	38

Figur 1. Den 7 kilometer långa sträckan för den arkeologiska utredningen öster om Vagnhärad. Mot bakgrund av Terrängkartan, skala 1:50 000.

SAMMANFATTNING

På uppdrag av länsstyrelsen i Södermanlands län har Arkeologikonsult under oktober 2023 utfört en arkeologisk utredning längs en 7 kilometer lång sträcka öster om Vagnhärad samhälle (figur 1). Inom utredningsområdet vid Södra Husby identifierades en samling stenskodda stolphål, ett lösfynd (eventuellt smälta) samt del av hög L1984:8497. Hjulspår från en äldre fas av vägen Tjuvstigen, sannolikt från andra halvan av 1800-tal, påträffades inom området i norr. Vid Korslöt identifierades en husgrund strax utanför utredningsområdet, som utifrån historiska kartor kunde knytas till 1800-talets senare hälft, och utbredningen av det på 1950-talet undersökta gravfältet L1983:4410 justerades.

Utredningen resulterade i följande ändringar i Kulturmiljöregistret (se även s. 27–28):

- Boplatslämning övrigt (L2023:8251)
– fornlämning (ny)
- Fyndplats (L2023:8252)
– övrig kulturhistorisk lämning (ny)
- Husgrund, historisk tid (L2023:8254)
– övrig kulturhistorisk lämning (ny)
- Hög (L1984:8497)
– fornlämning (ny utbredning)
- Gravfält (L1983:4410) – ingen antikvarisk bedömning (ny utbredning)

INLEDNING

Arkeologikonsult har på uppdrag av Länsstyrelsen i Södermanlands län utfört en arkeologisk utredning längs en 7 kilometer lång sträcka mellan Södra Husby i Vagnhärad och Sandhälla, Trosa kommun (dnr 431-4150-2023; figur 1). Beställare var Entreprenad Struktur Eidenstam Halén AB som planerar

att anlägga en spillvattenledning mellan Vagnhärad och Järna. Syftet med utredningen var att ta reda på om tidigare okända fornlämningar berörs av det planerade arbetsföretaget samt att preliminärt avgränsa nyupptäckta lämningar inom utredningsområdet.

TOPOGRAFI

Utredningsområdet berörde en 7 kilometer lång och 12–30 meter bred sträcka från Södra Husby (Vagnhärad) i söder, längs med vägarna 218 och D800 österut, norrut förbi Norasjön och vidare genom en mindre skogsväg benämnd Tjuvstigen som leder mot Sandhälla genom Tullgarns naturvårdsområde (figur 2). Sträckan dominerades av flack och lerig odlingsmark, bitvis mycket låglänt (4–6 m ö.h.), som kantades av mer höglänta och skogbeklädda partier av lättare jordar. För att undvika skador i naturvårdsområdet var det i norr endast Tjuvstigen som berördes av exploateringsplanerna och följaktligen bara vägbanan som ingick i utredningsområdet.

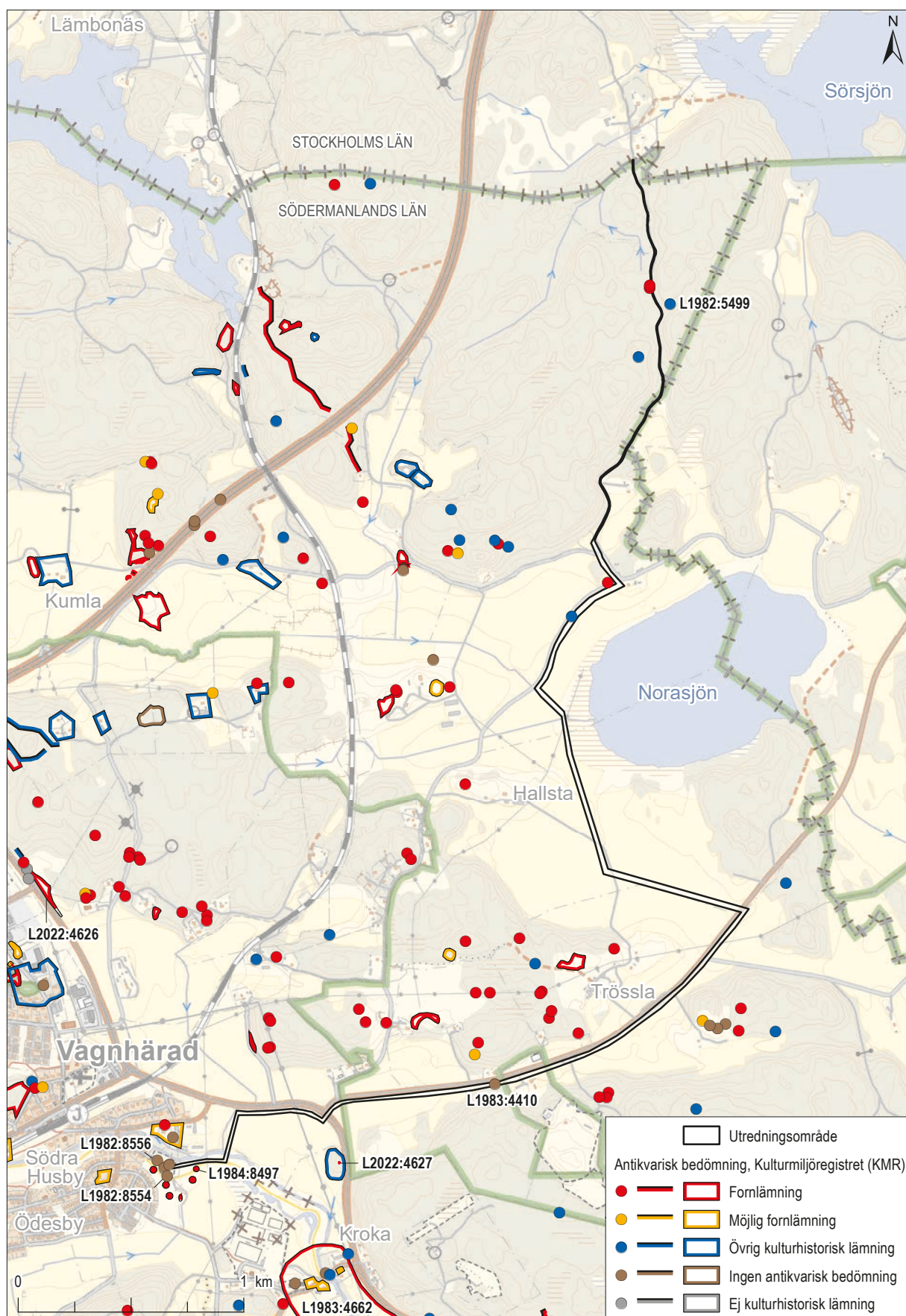
De högsta höjdnivåerna inom utredningsområdet fanns längs med Tjuvstigen i norr. Vid 5000 f.Kr. utgjordes landskapet här av ett sund mellan två öar i en ytterskärgård vid 5000 f.Kr. (cirka 45 m ö.h.). Först vid ingången till bronsålder (cirka 1700 f.Kr) hade landet rest sig över havet i den södra delen

av utredningsområdet (vid Korslöt). Då skapades två större vikar; en södergående och en östgående. Utifrån en beräknad höjning av landet i norra Södermanland med 3,5 mm/år (Risberg 2007) fanns havsvikarna fortfarande kvar kring 600 e.Kr. (cirka 5 m ö.h.) och täckte stora delar av utredningsområdet. Den södra viken utvecklades under loppet av vendeltid till den farbara Trosaån som mynnade i havet och den östgående viken förband norra delen av utredningsområdet med kusten ännu under 1000-tal (cirka 3,5 m ö.h.).

Den kända fornlämningsmiljön i utredningsområdets direkta närhet speglar landskapets utveckling. Vid en specialinventering inför Ostlänken 2004 påträffades två bitar slagen kvarts längs med Tjuvstigen (L1982:5499; figur 3). Fyndplatsen ligger vid det dåtida sundet och kan indikera strandnära aktivitet under senmesolitikum. Förekomst av hållristningar och skärvstenshögar nordväst om utredningsområdet visar också att människor rört sig i

Figur 2. Norra delen av utredningsområdet omfattade en skogsväg benämnd Tjuvstigen. Foto från söder.

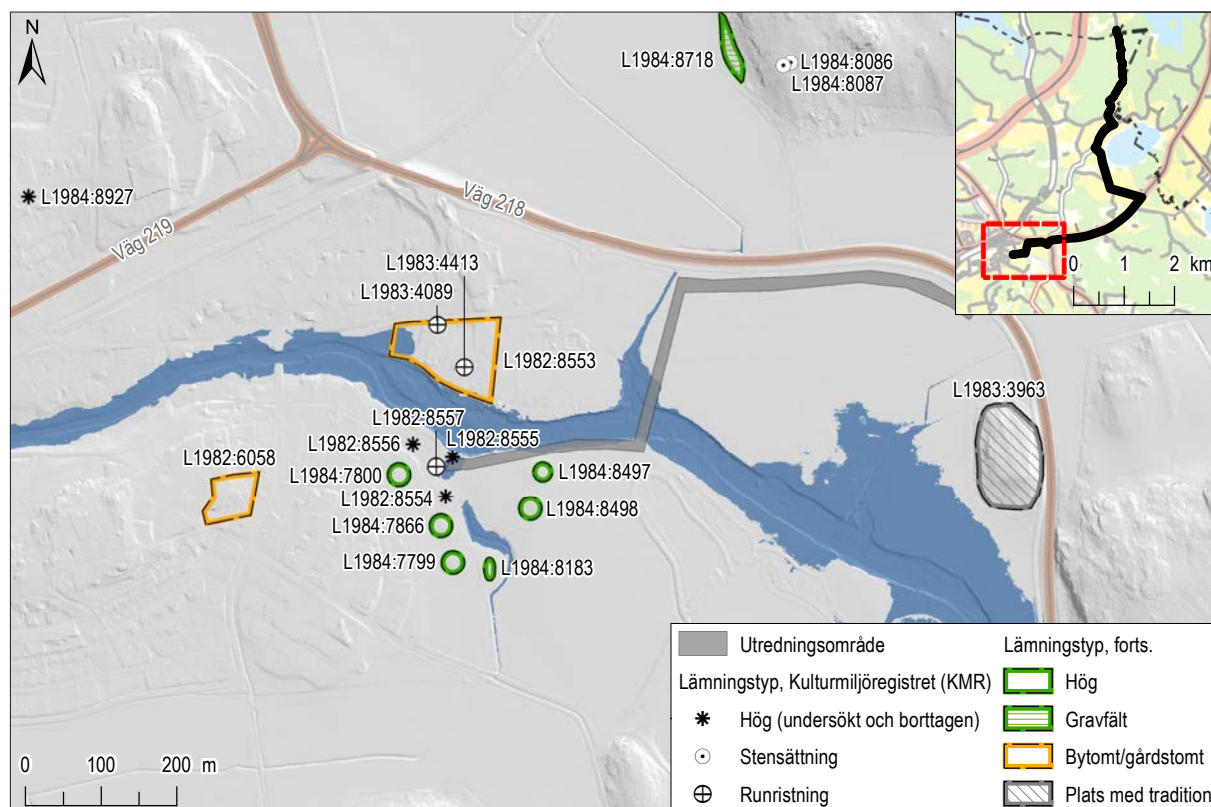
Figur 3. Fornlämningsbilden i utredningsområdets närområde. Lämningar med etiketter nämns i texten under aktuellt avsnitt. För övriga lämningssnummer hänvisas till KMR. Mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:25 000.

bygden under bronsålder. Det är dock aktivitet från mellersta och yngre järnålder, när större områden hade rests ur havet, som har lämnat flest spår synliga i landskapet. På högre liggande impediment längs med utredningssträckan finns flertalet gravfält, högar och stensättningar. I Södra Husby i direkt anslutning till södra delen av utredningsområdet finns den största koncentrationen av storhögar i Mälardalen. Åtminstone sju högar mellan 20–30 meter har funnits på platsen; två av dem undersöktes och borttogs på 1950-talet (figur 4, L1982:8554 och L1982:8556; Särllvik 1959, 1962). På 1980-talet berördes ytterligare en hög av en räddningsundersökning då plöjning hade skadat både delar av manteln, kärnröset och brandlagret och gravfynd påträffats i matjorden (L1984:8497; Wigren 1990). Undersökningarna visade att de gravlagda hade fått med sig rika gravgåvor som fingerringar i guld, glaskärl, hjälmfragment i brons, en pärluppsättning i glas, spelpjäser i ben/horn och alltså tillhört ett elitärt skikt i samhället. Utifrån fyndmaterialet har högarna daterats till tidig vendeltid, cirka 550–600 e.Kr. (Bratt 2008:223–224). Vid denna tid fanns fortfarande den södra havsviken och högarna låg i direkt anslutning till dess inre ände (figur 4).

Platsen för storhögarna har vid en utredning av vattenanknutna kulturmiljöer längs Trosaån identifierats som att ha mycket högt värde (Ulfskiöld & Lundgren 2018:46ff).

Innanför utredningsområdet väster om Korslöt undersöktes och borttogs 1950 även ett mindre gravfält bestående av fyra mindre högar (L1983:4410; figur 3). Fyndmaterialet utgjordes bland annat av en spelbricka, kamfragment, keramik och bränt bröd och bör knytas till yngre järnålder (Schnell 1950).

Gravarna visar att bygden kring utredningsområdet var permanent bebodd åtminstone från järnålderns andra hälft men endast enstaka spår efter boplatser har identifierats. Vid en nyligen genomförd utredning påträffades boplatslämningar en kilometer nordväst om aktuellt utredningsområde (L2022:4626; figur 3). Dessa bestod av bland annat av stolphål, härdar och en väggränna och har preliminärt daterats till 500-tal (Beckman-Thoor 2022). Inom samma utredning identifierades också en härd 200 meter söder om utredningsområdet på en plats som bedömdes som lämplig för en boplat (L1922:4627; figur 3). Sannolikt finns också flera

Figur 4. Rekonstruktion av strandlinjen vid 600 e.Kr. (cirka 5 m ö.h.). En södergående havsvik förband då södra delen av utredningsområdet med havet. Mot bakgrund av höjddata (Laserdata nedladdning skog) hämtad från Lantmäteriet och vägar (för lokalisering) från Fastighetskartan, skala 1:10 000. Översikt med Terrängkartan, skala 1:150 000.

gårdsmiljöer från yngre järnålder på platsen för de historiska gårdslägena som ofta har järnåldersgravfält i sin närhet, till exempel Husby, Åby och Tullgarn. Även det flertalet runstenar som finns i utredningsområdets närhet tyder på en omfattande bebyggelseetablering (till exempel Sö 27, Sö 30, Sö 34, Sö 35, Sö 38).

Vid Trosaån cirka 500 meter söder om utredningsområdet ligger ursprungliga platsen för Trosa stad (L1983:4662; figur 3). Senast under 1300-talets slut utvecklades Trosa till ett samhälle med stadskaraktär och staden flyttade till platsen för nuvarande Trosa ute vid kusten på 1500-talet i och med att Trosaån grundades (Broberg 1979).

GENOMFÖRANDE

I ett första steg genomfördes en kart- och arkivstudie. Tidigare kända lämningar granskades i Riksantikvarieämbetets Kulturmiljöregistret (KMR) och i databasen Runor samt i Skogsstyrelsens Skogens Pärlor. Äldre bebyggelseenheter och markanvändning i och i anslutning till utredningsområdet analyserades bland Lantmäteriets historiska kartmaterial och relevanta kartor rektifierades. För valda perioder genomfördes strandlinjerekonstruktioner med högupplöst höjddata (Lidar) vilket baserades på uppgifter från Sveriges geologiska undersökning (SGU) och på litteratur (Risberg 2007). Rapporter och litteratur som berörde området granskades och dokumentation från äldre utgrävningar studerades i Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA) och i Statens historiska museums digitala katalog.

Hela utredningsområdet fältinventerades efter lämningar synliga ovan mark och platser där lämningar skulle kunna finnas under marknivå. Sökschaktning genomfördes på sex platser inom utredningsområdet och matjorden i ett urval av schakten metalldetekterades skiktvis (figur 5). Påträffade anläggningar och konstruktioner mättes in med RTK-GPS och dokumenterades i plan. Anläggningar undersöktes endast i de fallen typ eller fornlämningsstatus var oklar.

Vid Korslöt (objekt 2; se figur 10 s. 15) genomkorsades delar av utredningsområdet av fiberdragningar, jordvärme och andra ledningar och schakten fick placeras med hänsyn till dessa. Vid objekt 2 var även ett skyddsavstånd till landsvägen tvungen att hållas och schakt kunde inte placeras närmare än 8 meter från vägdike.

Figur 5. Sökschaktning vid Korslöt (objekt 2). Foto från sydväst.

RESULTAT

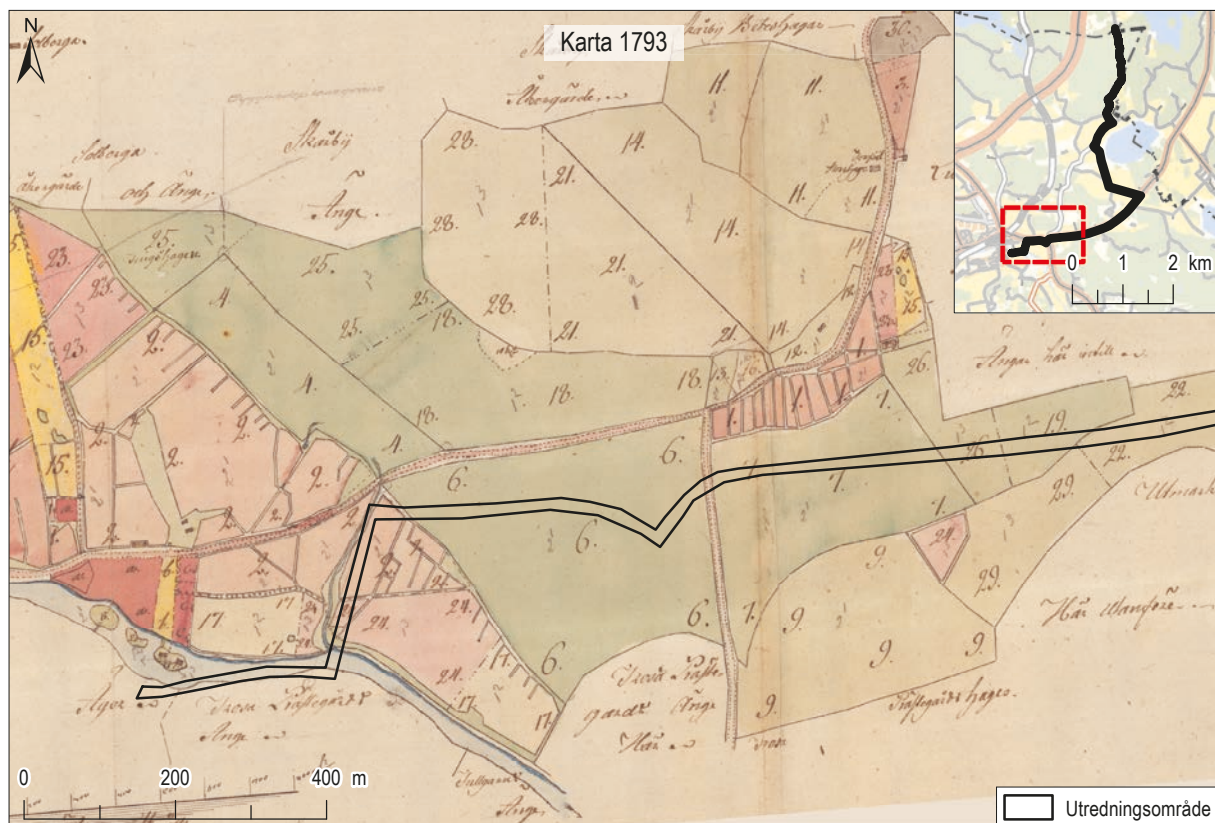
Kart- och arkivstudie

I det historiska kartmaterialet framgår att södra delen av nuvarande sträcka av Tjuvstigen är en nydragning. På 1692 års avmätning redovisas vägen här i stället ett hundratal meter öster om dagens vägsträcka (figur 6). Norra delen av Tjuvstigen sam-

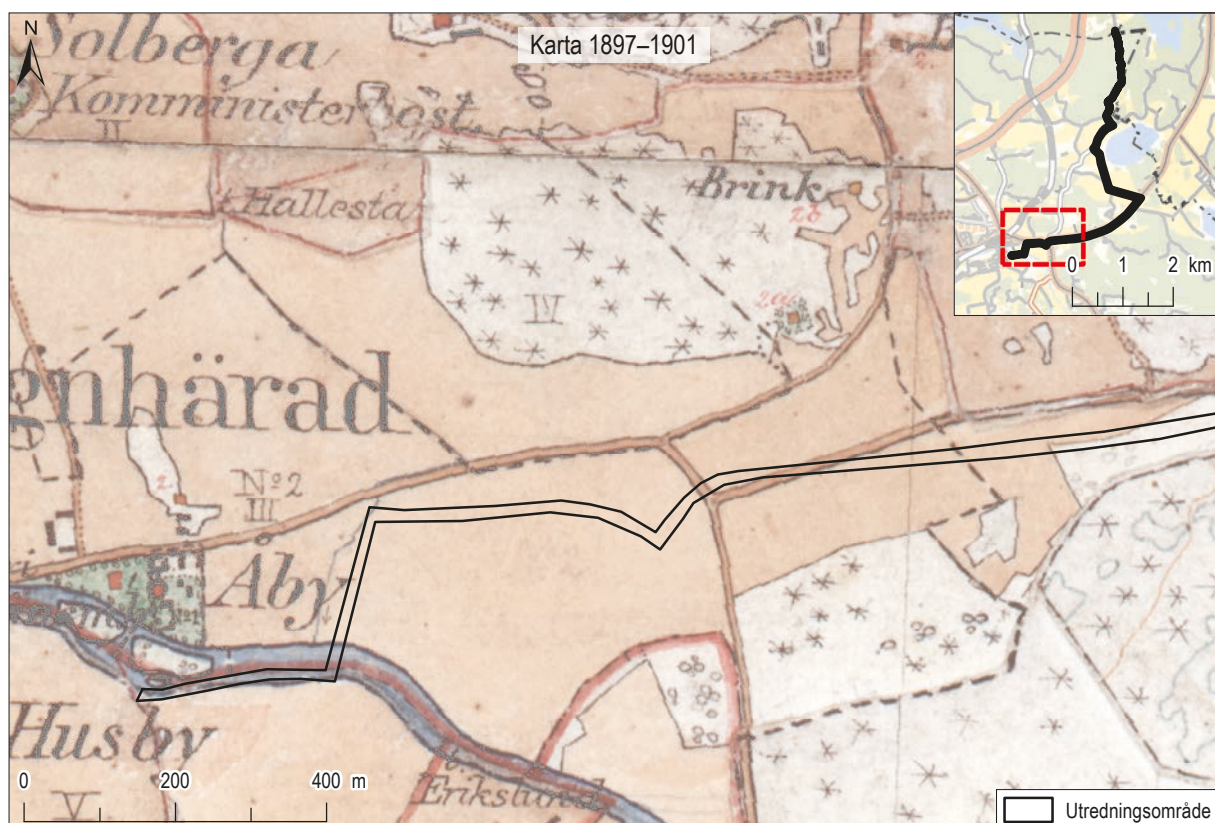
manfaller däremot med det äldsta kartorna och de två runstenarna Sö 35 och Sö 36 längs vägen tyder på anor ner i järnålder. Utredningsområdet i övrigt redovisas som åker- och ängsmark, exempelvis på Storkskifteskartan från 1793 och Häradsekonomska kartan från 1897–1901 (figur 7 och 8).

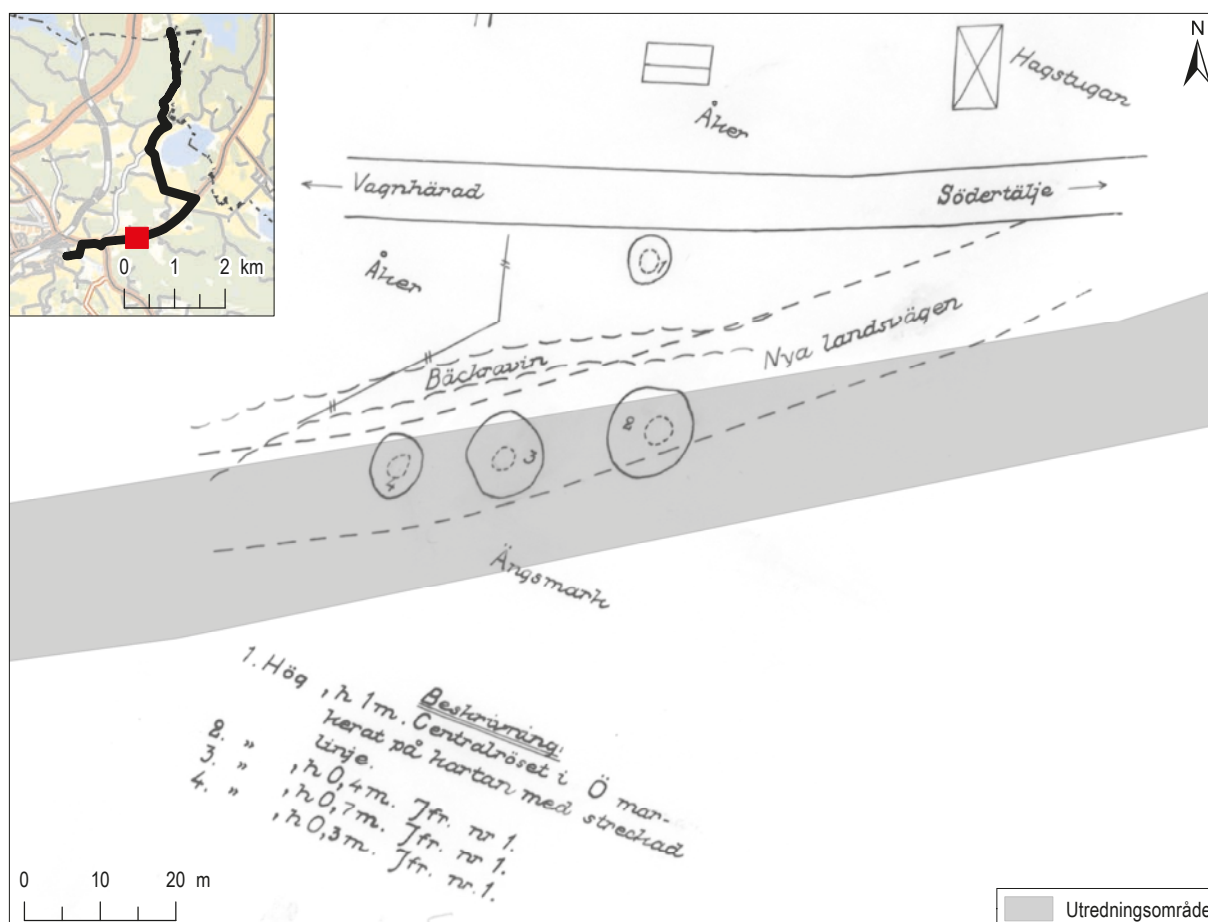
Figur 6. Norra delen av utredningsområdet utmärkt på 1692 års avmätning. Skala 1:15 000. Översikt med Terrängkartan, skala 1:150 000.

Figur 7. Södra delen av utredningsområdet utmärkt på Storskifteskartan från 1793. Skala 1:10 000. Översikt med Terrängkartan, skala 1:150 000.

Figur 8. Södra delen av utredningsområdet utmärkt på Häradsekonomiska kartan (nedre kartvyn är från 1897–1901 och den övre med okänt årtal). Skala 1:10 000. Översikt med Terrängkartan, skala 1:150 000.

Figur 9. Planritning upprättad 1950 över de undersökta gravarna vid Korslöt (L1983:4410). Skala 1:1 000. Översikt mot bakgrund av Terrängkartan, skala 1:150 000. Källa: Antikvariska-topografiska arkivet, SÖ6073.

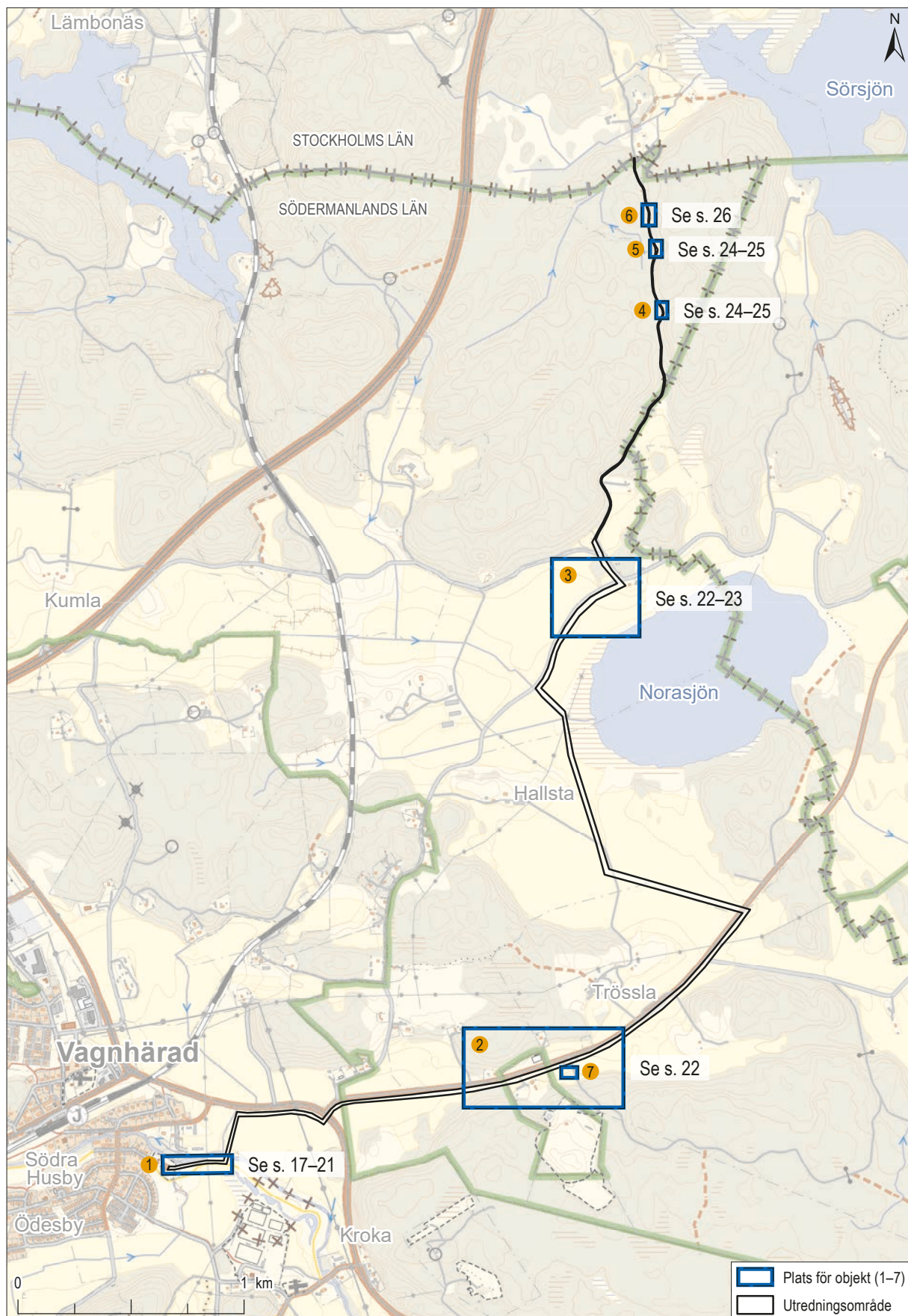
Vid undersökningarna av gravfältet i Korslöt på 1950-talet inför anläggandet av nuvarande landsväg upprättades en planritning där de utgrävda gravarna är redovisade (ATA SÖ6073). Planen är dock svår att rektifiera då den bitvis är skissartad och saknar referenspunkter (figur 9). Det som går att konstatera är att platsen för gravarna sammanfaller med dagens landsväg och södra vägdike samt delvis med aktuellt utredningsområde. Vid utredningstillfället var markeringen för gravfältet i Kulturmiljöregistret ett trettiofem meter för långt mot öster vilket korrigerades efter kartstudiens resultat (L1983:4410; se figur 20).

Under 1980-talets räddningsundersökning av en av storhögarna vid Södra Husby utfördes en fosfatkartering med syftet att undersöka om en boplats fanns på platsen (ATA SÖ378). Förhöjda värden noterades dels vid ett par av högarna, dels i och i anslutning till västra delen av nu aktuellt utrednings-

område (se figur 17). I rapporten slås det fast att resultaten inte är tillräckliga för att kunna belägga en boplats men att de förhöjda värdena måste undersökas med ingrepp innan de kan förklaras (Wigren 1990:2).

Inventering

Vid fältinventeringen identifierades sju objekt varav sex låg innanför utredningsområdet och bedömdes som nödvändiga att sökschakta (figur 10 och 11). Vid Södra Husby (objekt 1) gick utredningsområdet i anslutning till samlingen med storhögarna och särskilt nära hög L1984:8497. Både gravar och andra lämningar relaterade till begravningsritualer skulle här kunna finnas inom undersökningsområdet. Vid Korslöt (objekt 2) är terrängen något högre vilket tillsammans med närheten till stensättningar i den angränsande skogsmarken i norr och söder talade

Figur 10. Utifrån kart- och arkivstudien och fältinventeringen identifierades sju objekt. För beskrivning av respektive objekt se de hänvisade sidorna. Mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:25 000.

Objekt	Typ	Beskrivning/motivering	Åtgärd
1	Högar	Utredningsområdet gick i nära anslutning till samlingen med storhögar i Södra Husby och särskilt hög L1984:8497. Utbredningen av högen var osäker då den är överplöjd och delar av gravkonstruktionen, upplöjda gravfynd och även andra lämningar efter begravningsritualer kunde finnas inom utredningsområdet.	Utredningsgrävning
2	Boplatsläge	Platsen utgörs av ett något högre parti (15–20 m ö.h.) som i norr och söder gränsar till impedimentmark med flera ensamliggandestensättningar. Platsen för det undersökta och borttagna gravfältet L1983:4410 låg delvis inom objektet i väster. Läget och närheten till gravar tydde på att boplatslämningar kunde finnas inom utredningsområdet.	Utredningsgrävning
3	Väglämning?	Utredningsområdet gick i nära anslutning till runsten Sö 30 som bl.a. omnämner byggandet av en bro. En uppgift gör gällande att stenens ursprungliga placering var 175 m VSV om nuvarande plats vilket skulle vara inom utredningsområdet (L1984:7870). Lämningar efter vägen kunde finnas inom utredningsområdet.	Utredningsgrävning
4	Boplatsläge (stenålder) och väglämning?	En fyndplats för slagen kvarts är registrerad 30 meter öster om utredningsområdet längs Tjuvstigen (L1982:5499). Platsen sluttar svagt mot sydväst och består av lätta jordar och bedöms som lämplig yta för en boplat. Denna kan sträcka sig in i utredningsområdet. Då norra delen av Tjuvstigen har äldre anor kunde även äldre väglämningar påträffas inom utredningsområdet.	Utredningsgrävning
5	Ursprunglig plats för runstenar samt väglämning?	Den ursprungliga platsen för Sö 34 och Sö 35 uppges i Södermanlands runinskrifter vara "ett par hundra steg" norr om nuvarande plats. Detta sammanfaller med en flackare yta i annars brant sluttning som åtminstone topografiskt kan lämpa sig för resande av runstenar. Fundamentgropar för runstenarna kunde finnas inom utredningsområdet. Äldre väglämningar skulle kunna finnas under nuvarande vägbank.	Utredningsgrävning
6	Boplatsläge och väglämning?	Platsen uppvisar samma topografiska drag och ligger på samma nivå som objekt 4. Det kunde indikera att boplatslämningar kunde finnas inom utredningsområdet. Äldre väglämningar skulle kunna finnas under nuvarande vägbank.	Utredningsgrävning
7	Husgrund	Ca 30 m söder om utredningsområdet identifierades en tidigare okänd husgrund; 5x5 m stor, syllstensgrund, spismursröse med tegelkross i SÖ hörnet.	Registrering i KMR (objektet ligger utanför utredningsområdet).

Figur 11. Beskrivning av de identifierade objekten. Se figur 10 för objektens läge.

för att boplatslämningar kunde finnas inom utredningsområdet. Runsten Sö 30 vid Jägarhult omnämner byggandet av en bro och restes sannolikt vid en dåtida bro/väg. Lämningar efter vägen kunde finnas inom den del av undersökningsområdet som passerar platsen (objekt 3). Fyndplatsen för slagen kvart (L1982:5499) i nära anslutning till Tjuvstigen visar på aktivitet från stenålder. Topografin är svagt sluttande mot sydväst och marken består av väl-dränerade jordar. Detta karakteriserar även ytan innanför undersökningsområdet vilket talade för att lämningar eller fynd från stenålder kunde finnas inom utredningsområdet (objekt 4). Den ursprungliga placeringen för runstenarna Sö 34 och Sö 35 (objekt 5) uppges i Södermanlands runinskrifter ligga norr om stenarnas nuvarande plats och bevarade fundamentgropar kunde här finnas inom under-

sökningsområdet. En yta i norra utredningsområdet (objekt 6) ligger på samma nivå och uppvisar samma topografiska drag som objekt 4 vilket kan tyda på att platsen under stenålder ansågs lämplig för boplat eller annan aktivitet. Objekt 4, 5 och 6 berör nuvarande vägbana (Tjuvstigen) och äldre väglämningar kan också finnas bevarade inom utredningsområdet inom objekten. Till sist identifierades en husgrund strax söder om objekt 2 som inte var registrerad i Kulturmiljöregistret (objekt 7). Den redovisas som en bebyggelseenhet utan namn på en geologisk karta från 1873 (SGU). Då husgrunden ligger utanför utredningsområdet genomfördes ingen utredningsgrävning men den registrerades i Kulturmiljöregistret som *husgrund*, *historisk tid* med den antikvariska bedömningen övrig kulturhistorisk lämning (se figur 20).

Utredningsgrävning

Sökschaktning genomfördes på de sex objekt som låg inom utredningsområdet (figur 12). För ingående beskrivningar av schakt, anläggningar, fynd och analyser hänvisas till bilagorna.

Objekt 1 (Södra Husby) – Högar

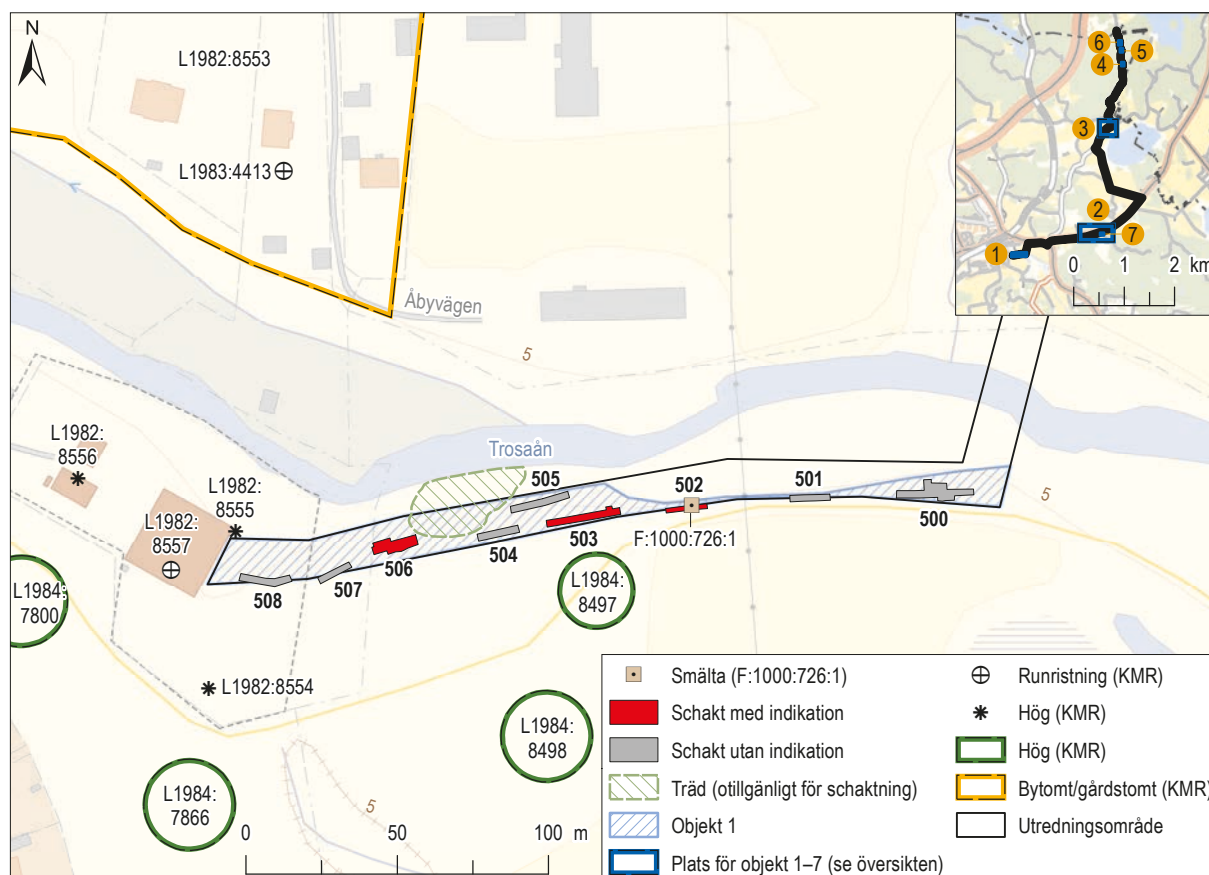
Objekt 1 var 2 300 m² stort och låg invid storhögarna längs med Trosaån öster om Vagnhärad samhälle (figur 13). Marken har här tidigare varit uppodlad men vid utredningstillfället bestod den av högt gräs så metalledetektering kunde endast genomföras i schakten. Nio schakt togs upp med en sammanlagd area på 395 m² vilket motsvarar cirka 17 % av objektets yta.

I schakt 503 framkom jordmanteln (114) till hög L1984:8497. En makrofossilanalys av ett prov från manteln visade på fragment av kol från björk, gran och tall (114:779; bilaga 5). Hur kolet hamnat i manteln är i dagsläget inte möjligt att avgöra men

Objekt	Typ	Resultat av sökschaktning
1	Högar	Kanten av hög L1984:8497, stensladda stolphål samt ett lösfynd av en smälta påträffades.
2	Boplatsläge	Inget av antikvariskt intresse.
3	Väglämning?	Inget av antikvariskt intresse.
4	Boplatsläge (stenålder) och ev. väglämning	Inget av antikvariskt intresse.
5	Ursprunglig plats för runstenar och ev. väglämning	Inget av antikvariskt intresse.
6	Boplatsläge (stenålder) och ev. väglämning	Hjulspår från sekelskiftet 1900 påträffades. I övrigt inget av antikvariskt intresse.

Figur 12. Sammanfattning av utredningsgrävningen. För beskrivning av respektive objekt se s. 17–26.

kolet kan vara spår av aktivitet vid begravningen (till exempel gravbålet). Vid utredningstillfället var högens utbredning i Kulturmiljöregistret registrerad tio meter söder om utredningsområdet men detta är ett schablonmässigt läge (figur 13).

Figur 13. Schakt inom objekt 1 och närliggande lämningar enligt Kulturmiljöregistret (KMR). Mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:2 500. Översikt med Terrängkartan, skala 1:150 000.

Figur 14. Utredningsområdet gick i anslutning till en samling storhögar vid Södra Husby (objekt 1). Foto från öster.

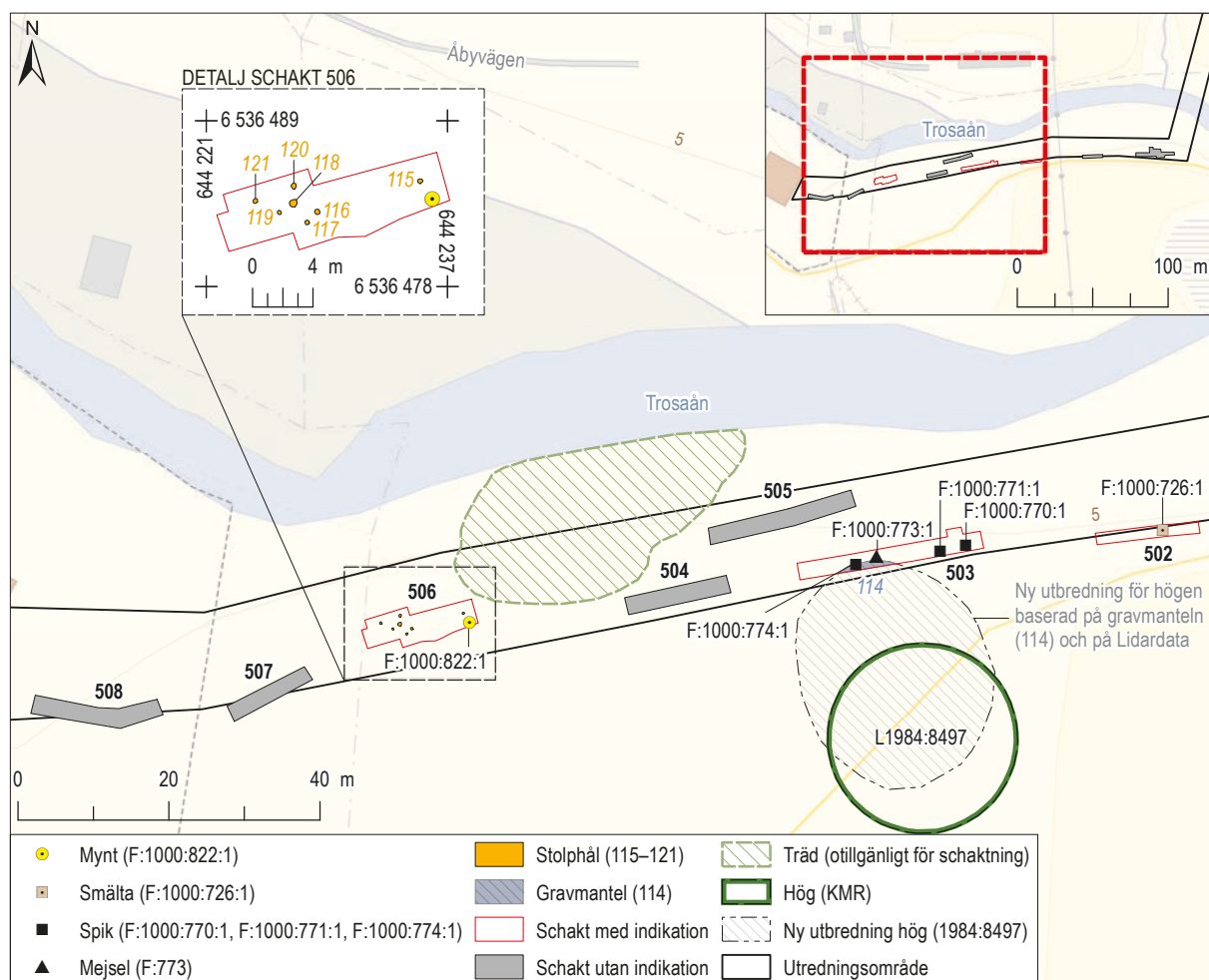

Figur 15. Schakt 503 med hög L1984:8497 i bakgrunden. Foto från nordöst.

Utbredningen i figur 16 baseras i stället på den påträffade manteln och Lidar-data. I samma schakt framkom brända ben utspridda i matjorden som kunde bestämmas till häst, får/get samt ospecificerat däggdjur (provrnr 775). Vid den ovan nämnda 1988 års räddningsundersökning av högen påträffades ben från dessa arter (Wigren 1990) och det nu påträffade benmaterialet tolkades tillhöra den skadade högens begravning. Även tre små spikar i järn påträffades vid metalledetektering av matjorden i schaktet (F:1000:770:1, F:1000:771:1, F:1000:774:1; figur 16). Även om det inte går att slå fast med säkerhet på grund av förlorad kontext så skulle spikarna kunna vara detaljer från gravgåvor. Detta stöds av att en mindre spik i järn påträffades vid den tidigare räddningsundersökningen (Wigren 1990:2). Ytterligare ett fynd av fragmenterat järn från matjorden i samma schakt har likheter med fynd som nyligen påträffats inom en arkeologisk utredning väster om Vagnhärad (F:1000:773:1;

Sarén Einarsson 2023:34). Funktionen för dessa är oklara men de har föreslagits vara små mejselhuvuden. Högens antikvariska bedömning som fornlämning behålls i Kulturmiljöregistret men dess utbredning ändras till att omfatta manteln. Fynden av de brända benen visar att även matjorden inom utredningsområdet vid högen måste betraktas som informationsbärande med hög kunskapspotential.

I schakt 506 framkom sju stolphål (figur 16). Samtliga var stenskodda och vid undersökningen av ett av dem (118) fastslogs djupet till 0,4 meter. En makrofossilanalys av fyllningen till stolphålet visade att granris brunnit på platsen och en möjlighet är att man velat skapa en stor rökutveckling (118:877; bilaga 5). Utifrån upptagen yta är det inte möjligt att bestämma vilken typ av konstruktion stolphålen ingått i men utformning och dimension indikerar att det kan röra sig om ett stolphus. Schaktet ligger också i anslutning till förhöjda fosfatvärden från karteringen

Figur 16. Sydvästra delen av utredningsområdet med kontexter i schakt 503 och 506 inom objekt 1, skala 1:1 000. Detalj av schakt 506 i skala 1:500. Översikt i skala 1:5 000. Mot bakgrund av Fastighetskartan.

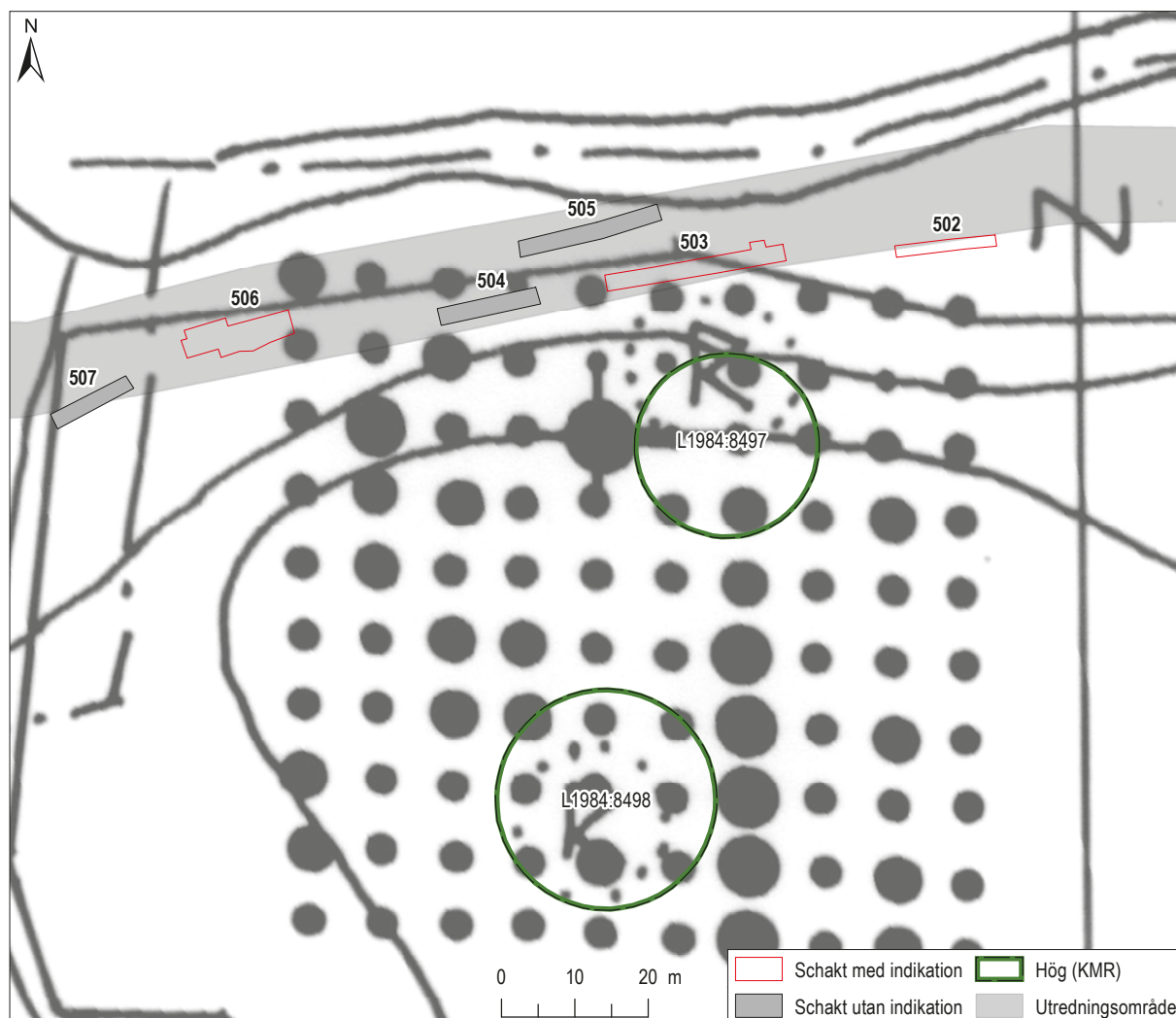
som genomfördes på 1980-talet (figur 17). Detta kan tyda på att det är aktivitet vid stolphålen som ligger till grund för de förhöjda värdena. Vid metalledetekteringen av matjorden i schaktet framkom ett ärgat kopparmynt, sannolikt 1700-tal (F:1000:822:1; se figur 16). Ytan för stolphålen registreras i Kulturmiljöregistret som *boplatslämning övrig* med den antikvariska bedömningen fornlämning.

Vid metalledetekteringen av matjorden i schakt 502 framkom ett föremål av ädelmetall som förefaller eldpåverkat (F:1000:726:1; figur 16 och 18). Materialet är svårbestämt men det kan röra sig om guld, kanske en smälta (bilaga 6). Hur fyndet ska tolkas är i dagsläget osäkert, möjligen bör den ses i relation till de påträffade stolphålen och aktiviteten kring dessa alternativt till högbegravningarna. Enligt Riksantikvarieämbetets riktlinjer i lämnings-

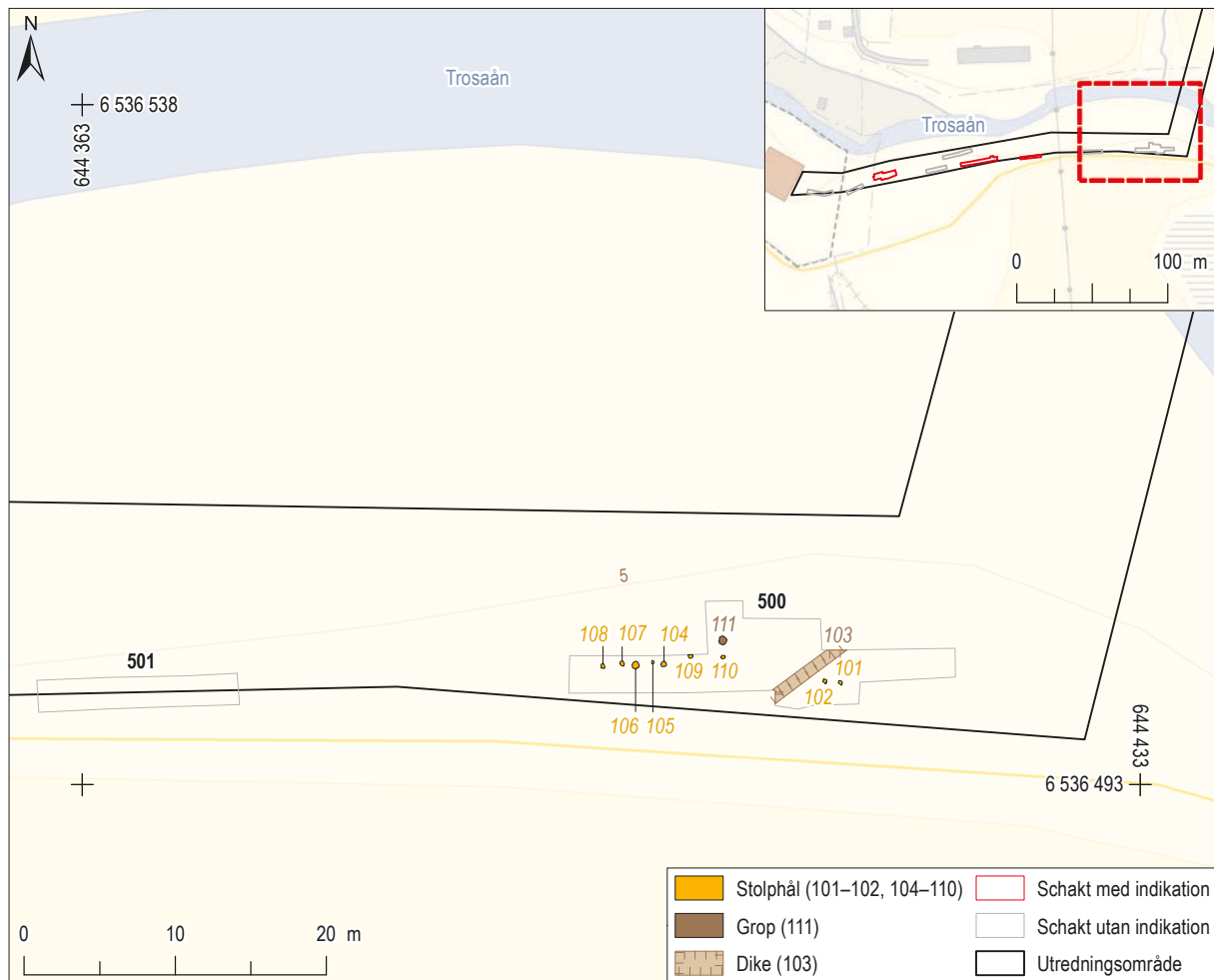

Figur 18. En sannolik smälta (F:1000:726:1) påträffades i matjorden i schakt 502. Foto: Max Jahrehorn, OXIDER. Skala 2:1.

typlistan registreras fyndet i Kulturmiljöregistret som *fyndplats* med den antikvariska bedömningen övrig kulturhistorisk lämning.

Figur 17. Förhöjda fosfatvärden finns i anslutning till stolphålen som påträffades i schakt 506 inom objekt 1. Skala 1:1 000. Källa: Antikvariska-topografiska arkivet, SÖ378.

Figur 19. Södra delen av utredningsområdet med kontexter i schakt 500 inom objekt 1, skala 1:500. Kontexterna bedöms inte utgöra fornlämning. Översikt i skala 1:5 000. Mot bakgrund av Fastighetskartan.

I schakt 500 framkom en rad med mindre stolphål (figur 19). Inget var stenskott och djupet på de undersökta anläggningarna var cirka 0,1 meter. Stolphålen tolkas som del av en gärdesgård uppsatt längs Trosaån, sannolikt för att förhindra att boskap gick ner sig i vattnet. Inget tyder på att konstruktionen hade en högre ålder. Vid metalledetektering av

matjorden framkom inget av antikvariskt intresse. Ingen vidare åtgärd.

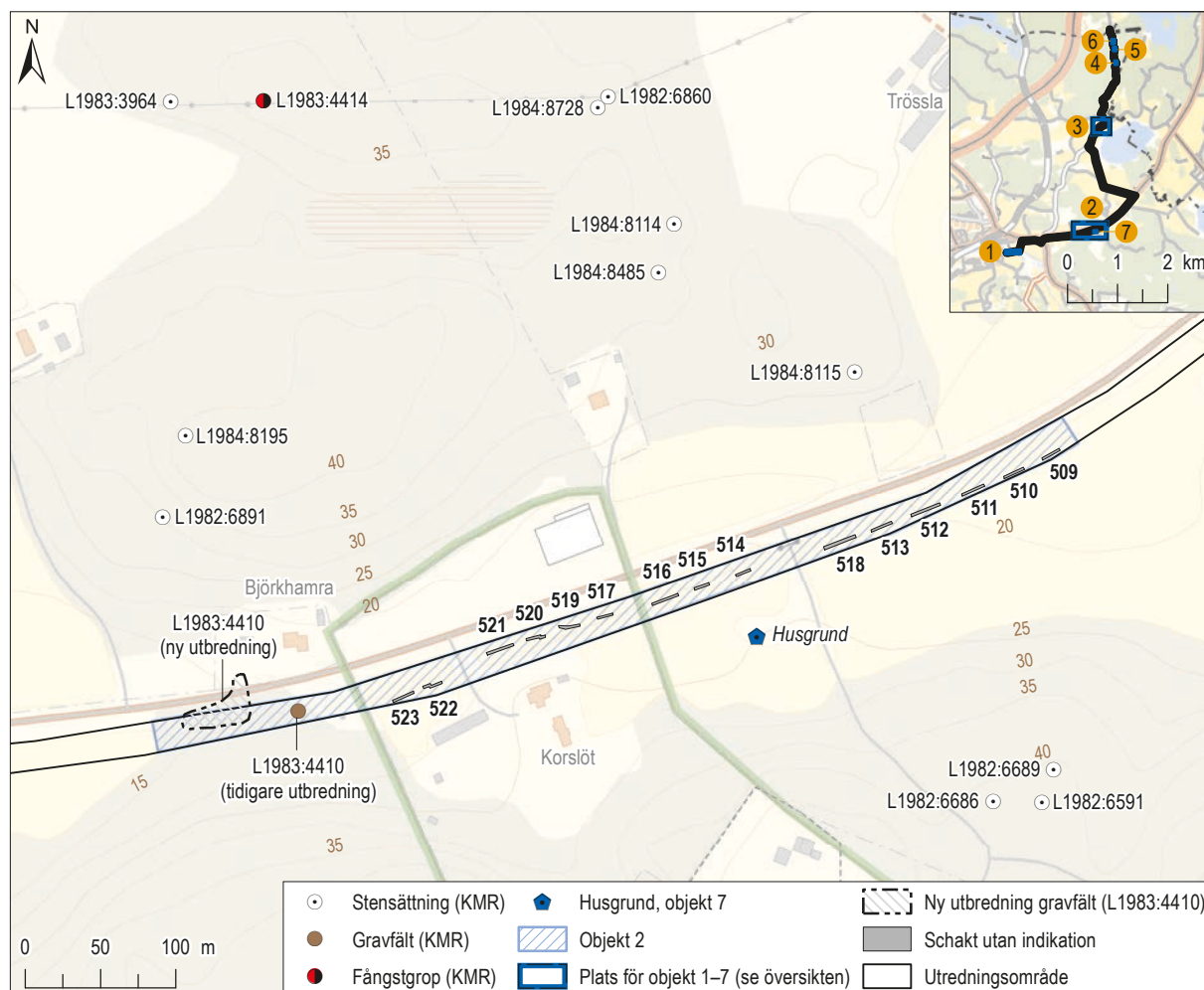
Inga andra lämningar framkom inom objektet och vid metalledetekteringen av matjorden i övriga schakt påträffades endast fragmentariskt och obestämbart järn.

Objekt 2 (Korslöt) – Boplatsläge

Objekt 2 var cirka 12 000 m² stort och utgjordes främst av åker- och ängsmark längs med en landsväg (se figur 5). Västra delen av objektet bestod av skogsmark men tidigare fiber- och vattendragningar samt säkerhetsavstånd till landsvägen gjorde denna del av objektet oåtkomligt för utredningsgrävning. I skogen fanns ett flertal nord-sydgående dräneringsdiken. Dessa finns med på ortofoto från 1960 när

ytan utgjordes av ängsmark (Lantmäteriet). Även inom centrala och östra delen av objektet fanns nedgrävda ledningar så tillgänglig yta för sökschaktning uppgick till cirka 6 000 m². Totalt togs 15 schakt upp med en sammanlagd area på 380 m² vilket motsvarar cirka 6,3 % av tillgänglig yta (figur 20).

Inga lämningar eller fynd av antikvariskt intresse framkom inom objektet.

Figur 20. Schakt inom objekt 2 och närliggande lämningar enligt Kulturmiljöregistret (KMR). Utbredningen av gravfält L1983:4410 korrigerades efter kart- och arkivstudien. Objekt 7 (husgrund) låg strax söder om utredningsområdet. Mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:5 000. Översikt med Terrängkartan, skala 1:150 000.

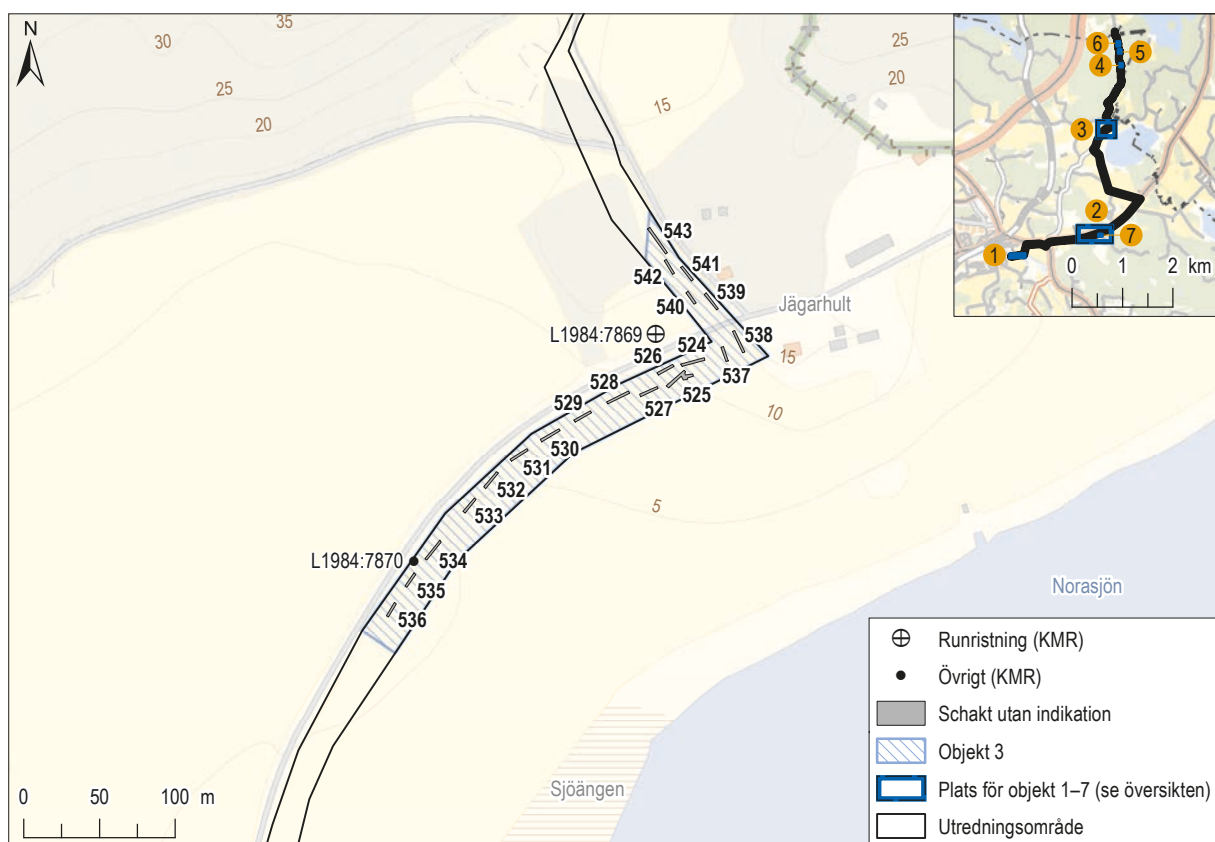
Objekt 3 (Jägarhult) – Väglämning?

Objekt 3 var cirka 10 200 m² stort och omfattade ett krön och sluttning ned mot Norasjön i söder och bestod av åkermark (figur 21). Totalt togs 20 schakt upp med en sammanlagd area på cirka 450 m² vilket motsvarar cirka 4,4 % av objektet (figur 22).

Inga lämningar eller fynd av antikvariskt intresse framkom i schakten.

Figur 21. Objekt 3 vid Jägarhult. Foto från nordöst.

Figur 22. Schakt inom objekt 3 och närliggande lämningar enligt Kulturmiljöregistret (KMR). Mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:5 000. Översikt med Terrängkartan, skala 1:150 000.

Figur 23. Objekt 4 längs Tjuvstugen. Foto från söder.

Objekt 4 (Tjuvstigen) – Boplatssläge (stenålder) och eventuell väglämning

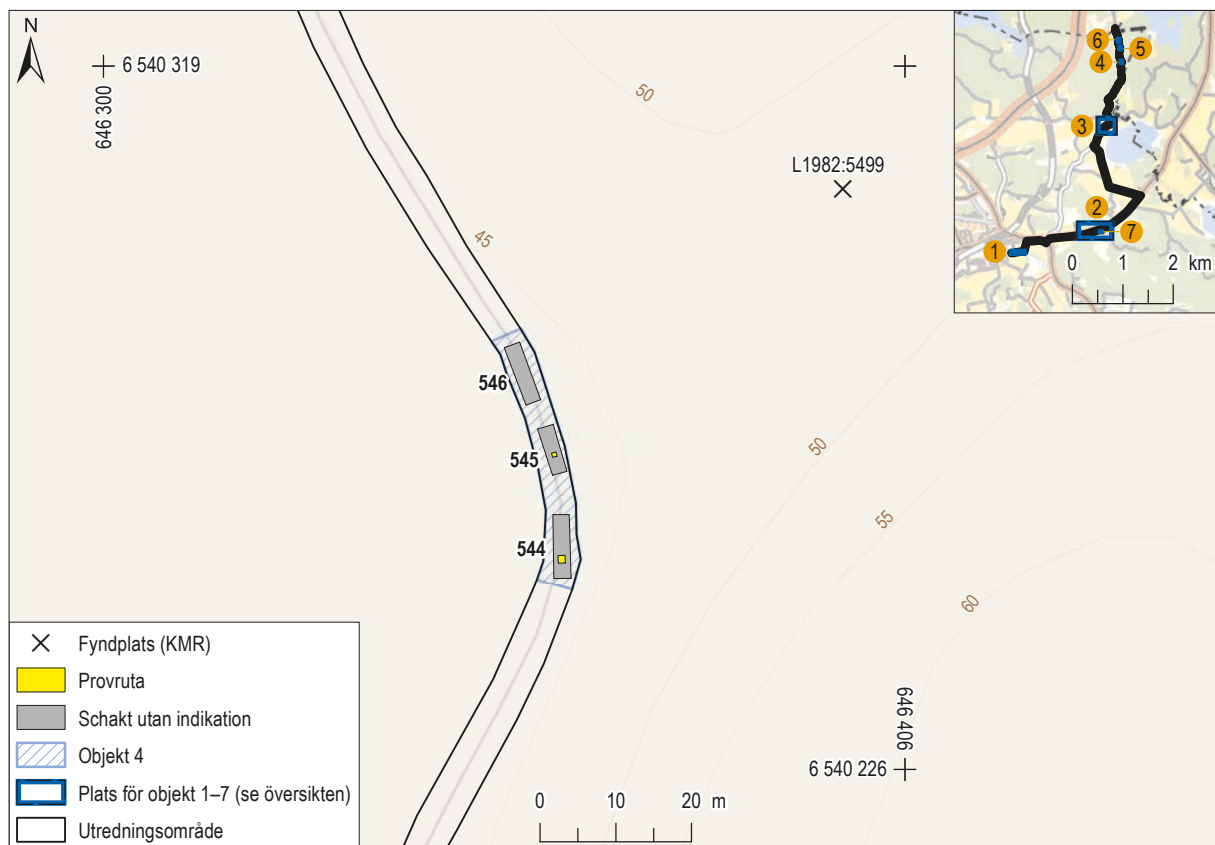
Objekt 4 var cirka 150 m² och omfattade vägbanan på skogsvägen Tjuvstigen (figur 23). Tre schakt togs upp med en sammanlagd area på 49 m² vilket motsvarar cirka 33 % av objektet (figur 24). I schakt 544 och 545 togs 1x1 meter stora och 0,1 meter djupa provrutor upp i undergrunden (133 och 134). Jorden sållades i 4 mm stora maskor. Inga fynd påträffades.

Inga lämningar eller fynd av antikvariskt intresse framkom i schakten.

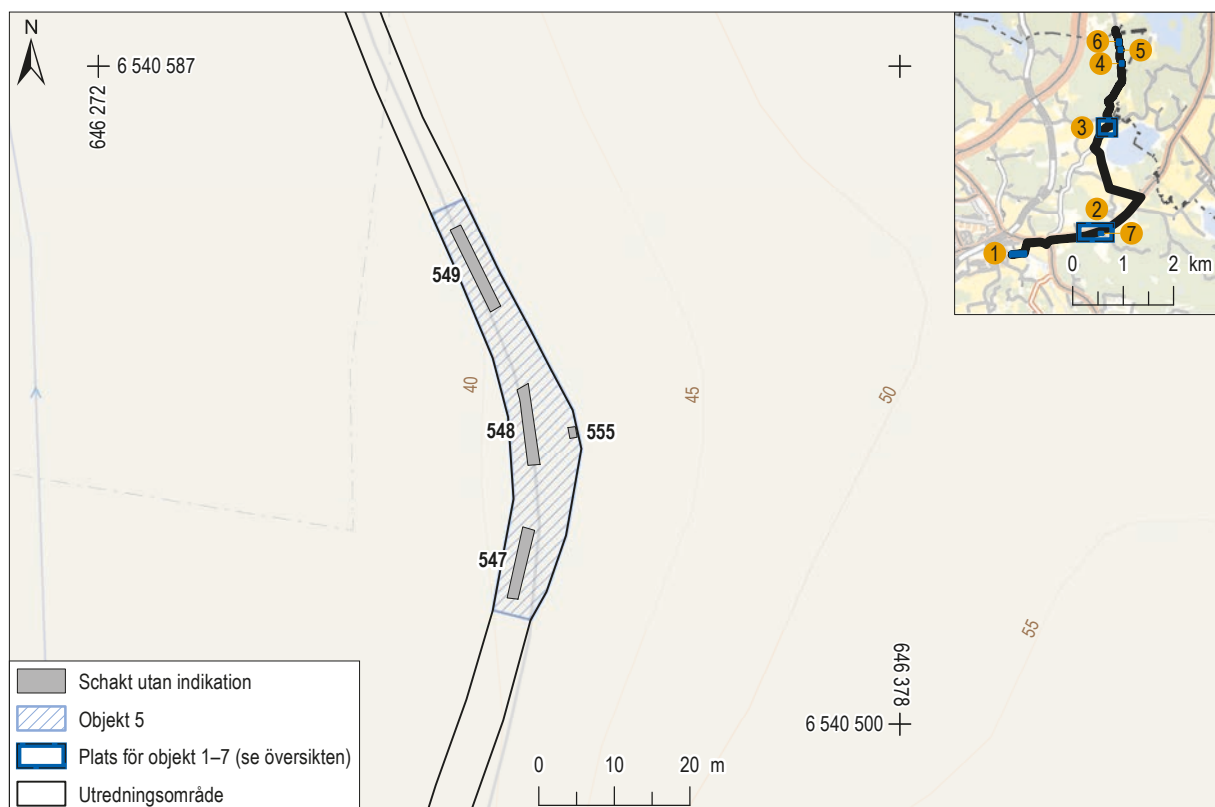
Objekt 5 (Tjuvstigen) – Ursprunglig plats för runstenar och eventuell väglämning

Objekt 5 var cirka 390 m² och omfattade vägbanan på skogsvägen Tjuvstigen. Fyra schakt togs upp med en sammanlagd area på 50 m² vilket motsvarar cirka 12 % av objektet (figur 25).

Inga lämningar eller fynd av antikvariskt intresse framkom i schakten.

Figur 24. Schakt inom objekt 4 och närliggande lämningar enligt Kulturmiljöregistret (KMR). Mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:1 000. Översikt med Terrängkartan, skala 1:150 000.

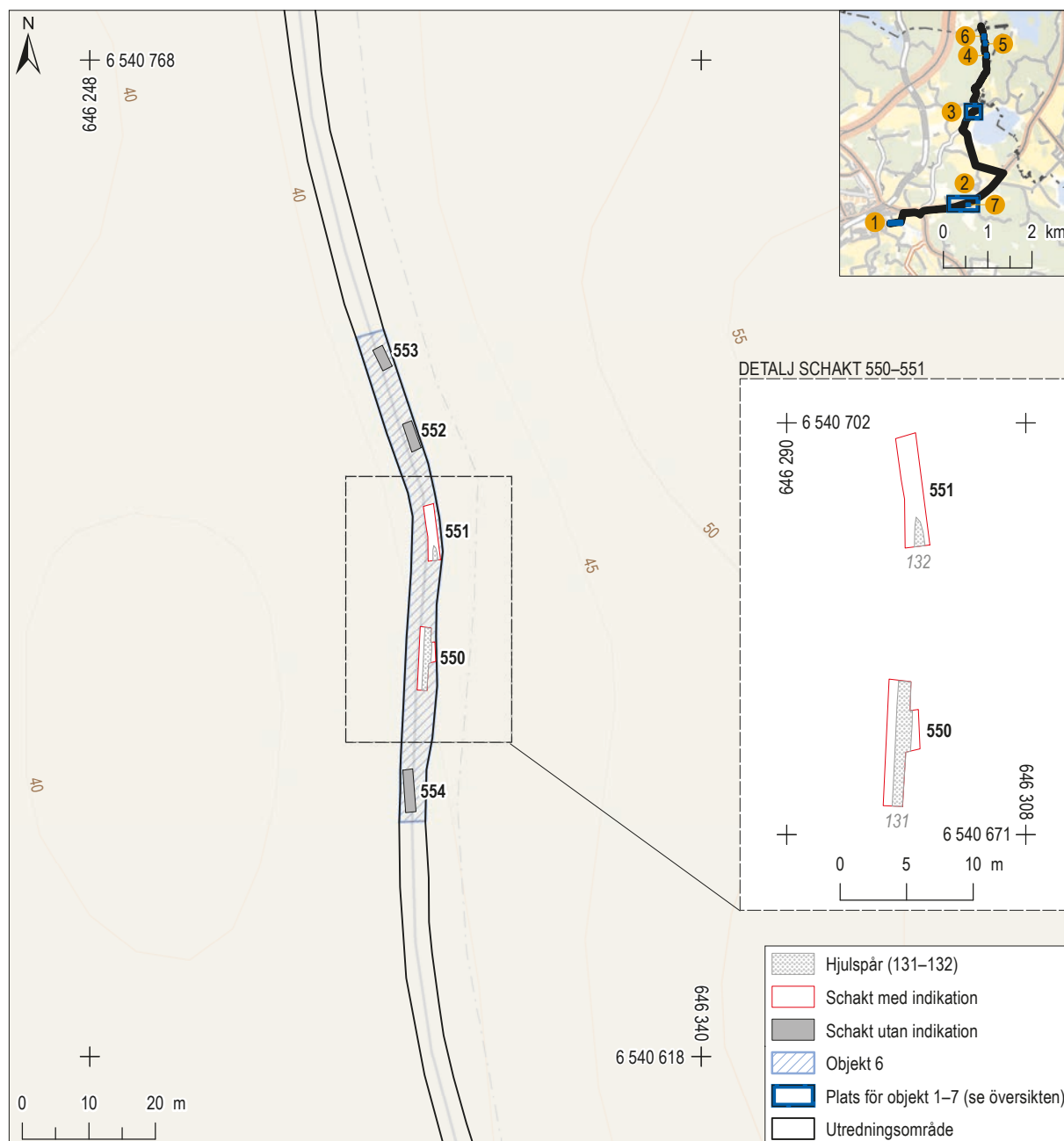
Figur 25. Schakt inom objekt 5. Mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:1 000. Översikt med Terrängkartan, skala 1:150 000.

Objekt 6 (Tjuvstigen) – Boplatsläge (stenålder)
och eventuell väglämning

Objekt 6 var cirka 325 m² och omfattade vägbanan på skogsvägen Tjuvstigen. Fem schakt togs upp med en sammanlagd area på 52 m² vilket motsvarar cirka 16 % av objektet (figur 26).

I schakt 550 och 551 framkom en smal försänkning eller svacka (131) som tolkades som hjulspår tillhörande en äldre fas av vägen. Svackan var ut-

fylld med hårt packad sten- och grus som innehöll delar av tegelstenar, järnfragment och mindre skärvor av sannolikt flintgods. Kontexten bedöms tillhöra andra halvan av 1800-talet fram till tidigt 1900-tal. Enligt riktlinjerna i Riksantikvarieämbetets lämningstyplista uppfyller spåren av den äldre vägfase inte kriterierna för att kunna registreras i Kulturmiljöregistret då Tjuvstigen fortfarande är i bruk som väg.

Figur 26. Schakt inom objekt 6. Mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:1 000. Detalj av schakt 506 i skala 1:500. Översikt med Terrängkartan, skala 1:150 000.

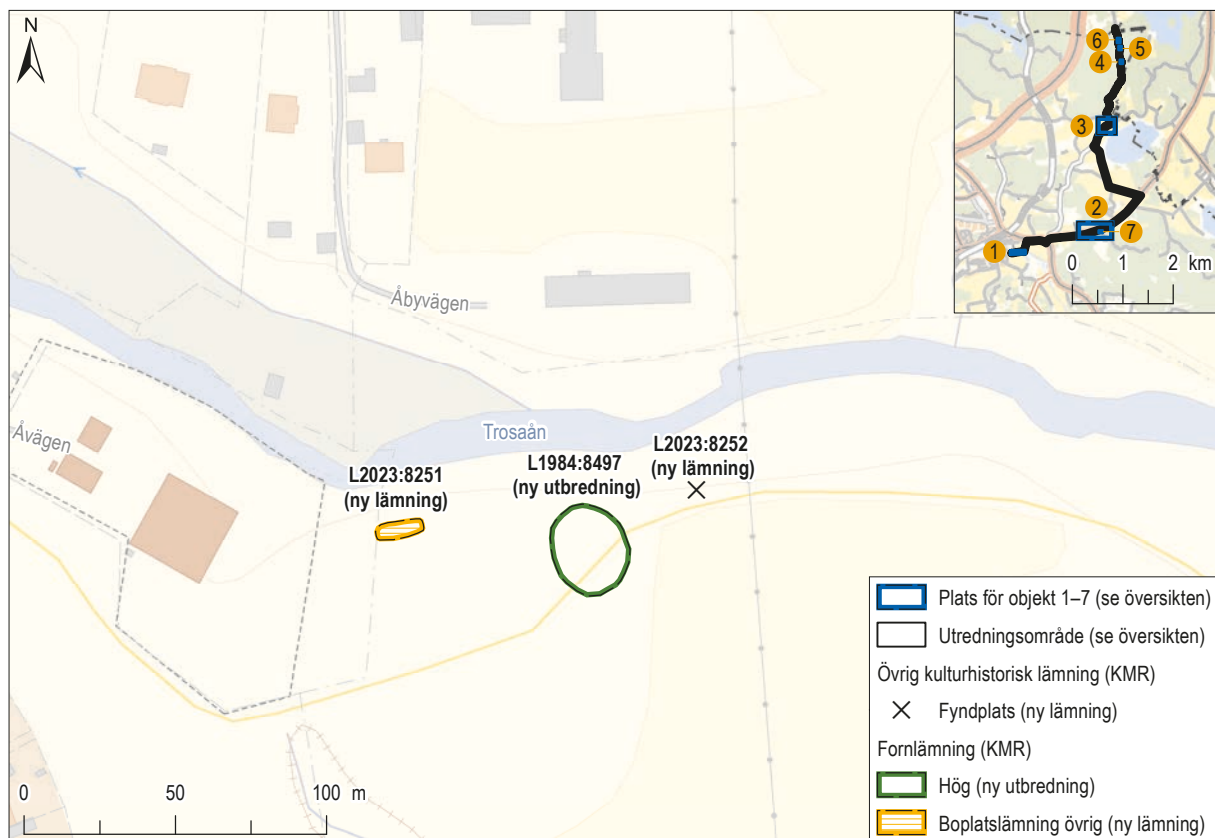
SLUTSATS

Inom objekt 1 påträffades vid utredningen stenskodda stolphål som registrerades som *boplatslämning övrig* (L2023:8251), ett lösfynd av en möjlig smälta som registrerades som *fyndplats* (L2023:8252) samt delar av hög L1984:8497 vars utbredning justerades (figur 27 och 28). Inom objekt 6 framkom hjulspår efter en äldre fas av vägen Tjuvstigen. Denna är dock fortfarande i bruk vilket gör att väglämningarna inte

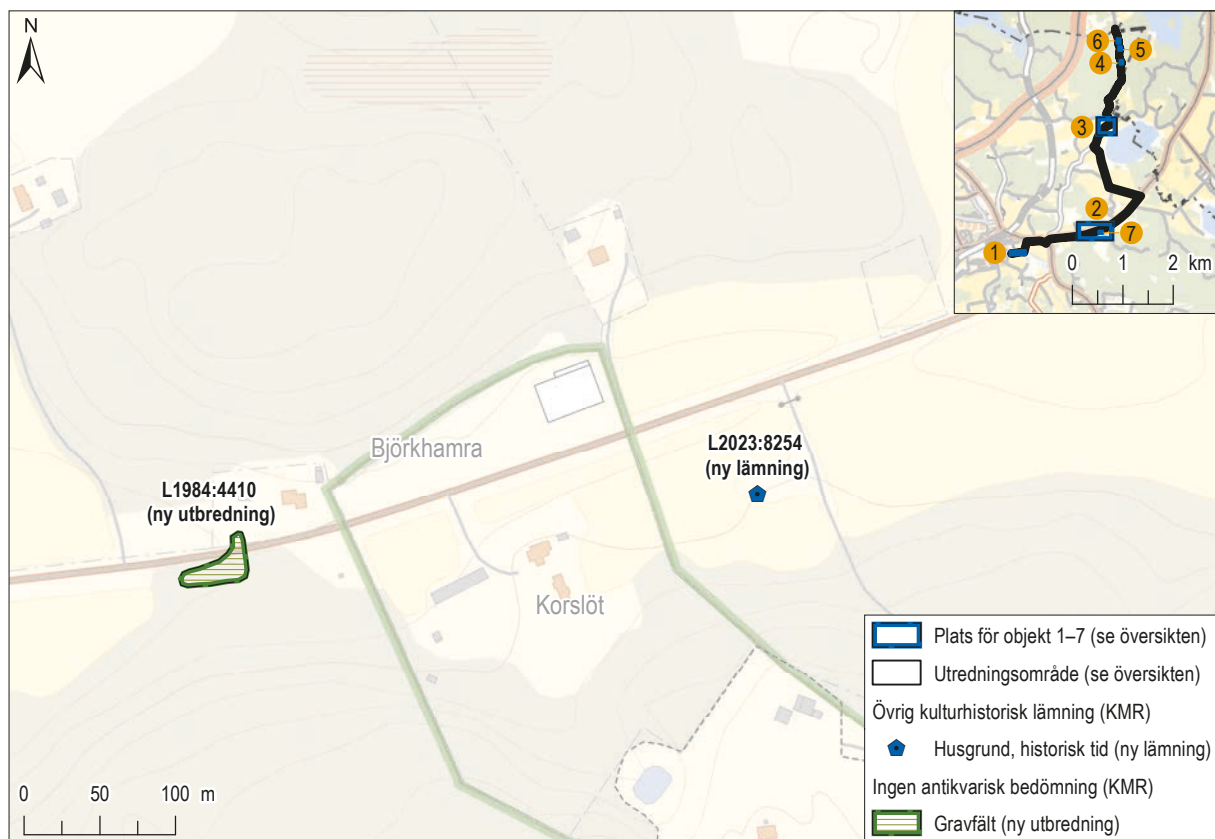
uppfyller kriteriet om varaktigt övergiven och alltså inte kan registreras i Kulturmiljöregistret. Gravfält L1983:4410 fick ny utbredning efter kart- och arkivstudien. Objekt 7 utgjordes av en husgrund som låg utanför utredningsområde men registrerades i Kulturmiljöregistret som *husgrund, historisk tid* (L2023:8254; figur 29). Resultaten sammanfattas i tabellen nedan (figur 27).

Objekt	Lämnings-nr (KMR)	Lämnings-typ	Tidigare antikvarisk bedömning	Ny antikvarisk bedömning	Undersöknings-status	Beskrivning av lämning
1	L1984:8497	Hög	Fornlämning	Fornlämning	Delundersökt	Hög, ca 30x25 m (N-S) och 0,5 m h. Platsen har tidigare varit uppodlad och högen utsatt för plöjning vilket reducerat höjden betydligt. Vid en arkeologisk utredning 2023 identifierades högens jordmantel samt brända ben i slänten mot ån i norr (dnr 431-4150-2023). Benen bedöms tillhöra begravningen som skadats vid odlingsarbetena. På 1980-talet genomfördes en räddningsundersökning av en del av högen som skadats vid plöjning. Även då framkom brända ben tillsammans med andra gravgävor ytligt (dnr 4141/87). Tidigare beskrivningar: Hög, ca 25m diam och 0,5 m h. Kraftigt övertorvad och därigenom avplanad. Högen ligger i kanten mot åslänten och är därför extra utsatt för förstörelse. Båda högarna ligger i nu odlad mark och förstörs därigenom kontinuerligt. I området på och i kring de båda högarna är spridda enstaka 0,1 m st stenar i den i övrigt stenfria lerjorden. (Revideringsinventering 1985) -- Dnr 4141/87: Rapport, vid förundersökning, pga att den pågående markanvändningen plöjt fram brända ben, tillvaratogs ytliga fynd och återställdes ytan i den mest skadade högen. Endast en mycket liten del undersöktes. Fynd: glasfragment, spelbrickor, kamfragment, metallfragment, keramik m.m.
1	L2023:8251	Boplatslämning övrig	-	Fornlämning	Delundersökt	Inom en yta på 15x4 m (Ö-V) påträffades sju stenskodda stolphål vid en utredning 2023 (dnr 431-4150-2023).
1	L2023:8252	Fyndplats	-	Övrig kulturhistorisk lämning	Insamlad	Fyndplats för föremål i ädelmetall, möjligen en smälta i guld/guldlegering.
2	L1984:4410	Gravfält	Ingen antikvarisk bedömning	Ingen antikvarisk bedömning	Helt undersökt	Tidigare beskrivning i KMR: Plats för gravfält. På platsen fanns tidigare ett mindre gravfält, vilket undersöktes och borttogs 1950 av I. Schnell. Detta skedde i samband med en ändrad vägsträckning av Södertäljevägen. Gravfältet utgjordes av 5 högar, 5–9 m diam och 0,3 m h. Samtliga hade mittgrop. Tillägg: Vid en arkeologisk utredning 2023 justerades utbredningen av gravfältet efter den ursprungliga schaktplanen (dnr 431-4150-2023).
7	L2023:8254	Husgrund, historisk tid	-	Övrig kulturhistorisk lämning	Ej undersökt	Husgrund, 5x5 m (N-S), bestående av syllstensgrund. Spismursröse med tegelkross i SÖ hörnet. Huset redovisas som en namnlös bebyggelseenhet på en karta från 1873.

Figur 27. Utredningens resultat enligt Kulturmiljöregistret (KMR). Se figur 28 och 29 för objektens läge.

Figur 28. Utredningens resultat inom objekt 1 enligt Kulturmiljöregistret (KMR). För beskrivning av respektive objekt se figur 27. Mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:2 500. Översikt med Terrängkartan, skala 1:150 000.

Figur 29. Utredningens resultat inom objekt 2 och objekt 7 enligt Kulturmiljöregistret (KMR). För beskrivning av respektive objekt se figur 27. Mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:5 000. Översikt med Terrängkartan, skala 1:150 000.

REFERENSER

Litteratur

BECKMAN-THOOR, K. 2022. *Väg 218 – arkeologisk utredning mellan Vagnhärad och Trosa*. Kraka kulturmiljö. Rapport 2022:4.

BRATT, P. 2008. *Makt uttryckt i jord och sten. Stora högar och maktstrukturer i Mälardalen*. Stockholm.

BROBERG, B. 1979. *Trosa*. Medeltidsstaden 14. Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer. Stockholm.

RISBERG, J. 2007. Strandförsjutningen i centrala/norra Uppland i relation till omlandet. I: Hjärthner-Holder, E., Ranheden, H. & Seiler, A. *Land och samhälle i förändring. Uppländska bygder i ett långtidsperspektiv*. Arkeologi E4 Uppland – Studier 4. Riksantikvarieämbetet UV Gal.

SARÉN EINARSSON, J. 2023. *Kult och bebyggelse i Trosåns dalgång under brons- och järnålder. Arkeologisk förundersökning. Grav- och boplatssområde L1982:4686, boplatssområde L1982:8254 och L2022:8314, härd L2022:8288 samt hållristning L1982:8256. Fastighet Lundby 1:4, Trosa-Vagnhärad socken, Trosa kommun, Södermanlands län*. Rapporter från Arkeologikonsult 2023:3589.

SCHNELL, I. 1950. Opublicerat brev från Ivar Schnell till Riksantikvarien den 19 maj 1950. ATA dnr 3071/50 och 2486/50.

SÄRLVIK, I. 1962. Två sörmländska stormannagravar. *Fornvännen*.

SÄRLVIK, I. 1959. *Rapport över arkeologiska undersökningar på gravfältet nr 177 vid Husby Södra 5:1, Trosa-Vagnhärad kommun, Södermanland*. Opublicerad rapport, ATA dnr 4667/60.

SÖ 27, 30, 34, 35, 38 = inskrift publicerad i Södermanlands runinskrifter, av Erik Brate och Elias Wessén = Sveriges runinskrifter. Vol. 3. Stockholm, 1924–36.

ULFHJELM, A. & LUNDGREN, H. 2018. *Trosåån. Vattenanknutna kulturmiljöer*. Arkeologisk utredning. Almunga AB Rapport 2018:2.

WIGREN, S. 1990. *Förundersökning 1988. Södermanland, Trosa-Vagnhärad socken, Kroka 1:1 (Husby), Fornlämning 176*. Riksantikvarieämbetet, Byrån för Arkeologiska undersökningar.

Digitala källor

KULTURMILJÖREGISTRET (KMR)
Riksantikvarieämbetets söktjänst (Fornsök) med alla kända registrerade fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar i Sverige
<https://app.raa.se/open/fornsok/>

RUNOR
Riksantikvarieämbetets söktjänst med information om kända och registrerade runristningar.
<https://app.raa.se/open/runor/search>

SKOGSSTYRELSEN, SKOGENS PÄRLOR
<https://kartor.skogsstyrelsen.se/kartor/>

SVERIGES GEOLOGISKA UNDERSÖKNING (SGU)
Kartvisaren, strandförsjutningsmodell
<https://apps.sgu.se/kartvisare/>

Kartor

Lantmäteriets visningstjänst
Historiska ortofoton
Ortofoto 1960
Bildsöm: 60_Hj_090_11

Lantmäterimyndighetens arkiv
Storskifte, 1793
Trosa kommun, Södermanlands län
Aktbeteckning: 04-vag-38

Lantmäteristyrelsens arkiv
Avmätning Stortorp nr 1, 1692
Trosa-Vagnhärad socken, Södermanlands län
Aktbeteckning: C12:233

Rikets allmänna kartverks arkiv
Häradsekonomiska kartan, 1897–1901
Bladnamn: Trosa, 67-17
Rak-ID: J112-67-17

Häradsekonomiska kartan, (okänt årtal)
Bladnamn: Nådhammar, 67-12
Rak-ID: J112-67-12

Arkiv

Antikvariska-topografiska arkivet (ATA)
SÖ6073. Planritning upprättad 1950 över undersökta gravar vid Hagstugan/Korslöt.

SÖ378. Fosfatkartering Fornlämning Trosa-Vagnhärad 176, Kroka 1:1, Södermanland.

BILAGA 1. SCHAKT

Schakt-nr	Typ	Objekt	Storlek (m)	Area (m ²)	Djup (m)	Beskrivning	Kontext	Lämnings-nr (KMR)
500	Schakt utan indikation	1	25,5x2,2–6	87	0,5	Torv 0,15 m. Matjord 0,3 m. Undergrund av brungrå lera. Samtliga anläggningar i schaktet bedömdes som sentida.	101–111	-
501	Schakt utan indikation	1	13,5x2,2	27,5	0,5	Torv 0,15 m. Matjord 0,3m. Undergrund av brungrå lera. Längs schaktets norra del slänt till Trosaåns fåra.	-	-
502	Schakt med indikation	1	13,5x1,6	21	0,4	Torv 0,15 m. Matjord 0,25 m. Undergrund av brunblå lera. Inga anläggningar framkom i schaktet, däremot påträffades en sannolik smälta, F:1000:726:1.	-	L2023:8252
503	Schakt med indikation	1	25x2,2–3,3	58,5	0,4–0,5	Torv 0,15 m. Matjord 0,25 m. Undergrund av brunblå lera. Anläggningar: under matjorden i söder identifierades gravmanteln från hög L1984:8497 längs en sträcka på 7 m (114). I matjorden framkom fynd av brända ben (1000:775), järn-nitar (F:1000:770:1, F:1000:771:1, F:1000:774:1) och ett oidentifierat järnfragment (F:1000:773:1).	114	L1984:8497
504	Schakt utan indikation	1	14x2,3	32,5	0,4	Torv 0,15 m. Matjord 0,25 m. Undergrund av brunblå lera.	-	-
505	Schakt utan indikation	1	20x2,2	45	0,4	Torv 0,15 m. Matjord 0,3 m. Undergrund av brunblå lera.	-	-
506	Schakt med indikation	1	2,5–3,8	58	0,4	Torv 0,15 m. Matjord 0,3 m. Undergrund av brunblå lera.	115–121	L2023:8251
507	Schakt utan indikation	1	11,5x2,1	25	0,5	Torv 0,15 m. Matjord 0,3 m. Undergrund av brunblå lera.	-	-
508	Schakt utan indikation	1	17,5x2,3	40,5	0,4	Torv 0,15 m. Matjord 0,25 m. Undergrund av brunblå lera.	-	-
509	Schakt utan indikation	2	13,2x1,5	20	0,4	Matjord 0,3 m. Undergrund av brun lera.	-	-
510	Schakt utan indikation	2	15x1,5	23	0,4	Matjord 0,3 m. Undergrund av brun lera.	-	-
511	Schakt utan indikation	2	16x1,5	27	0,4	Matjord 0,3 m. Undergrund av brun lera.	-	-
512	Schakt utan indikation	2	21x1,5	36,5	0,4	Matjord 0,3 m. Undergrund av brun lera.	-	-
513	Schakt utan indikation	2	15x1,5	25	0,4	Matjord 0,3 m. Undergrund av brun lera.	-	-
514	Schakt utan indikation	2	10,5x1,5	15	0,4	Matjord 0,3 m. Undergrund av brun lera, något siltig.	-	-
515	Schakt utan indikation	2	10,5x1,5	17	0,4	Matjord 0,3 m. Undergrund av brun lera, något siltig.	-	-
516	Schakt utan indikation	2	19x1,5	28	0,4	Matjord 0,3 m. Undergrund av ljusbrun lera med stråk av brun lera.	-	-
517	Schakt utan indikation	2	11x1,5	15	0,5	Matjord 0,3 m. Under det naturligt avsatt lager av mörkgrå silt, ca 0,1 m tjockt. Undergrund av ljusbrun/gul sandig silt.	-	-

Bilaga 1. Schakt, forts.

Schakt-nr	Typ	Objekt	Storlek (m)	Area (m ²)	Djup (m)	Beskrivning	Kontext	Lämnings-nr (KMR)
518	Schakt utan indikation	2	22,5x1,5	50	0,4	Matjord 0,3 m. Undergrund av brun lera.	-	-
519	Schakt utan indikation	2	14x1,5	24,5	0,5	Torv 0,15 m. Matjord 0,25 m. Under det naturligt avsatt lager av mörkgrå silt, ca 0,1 m tjockt. Undergrund av ljusbrun sandig silt. Störning (kabelschakt) i väster.	-	-
520	Schakt utan indikation	2	13x1,5	23	0,4	Torv 0,15 m. Matjord 0,25 m. Undergrund av brun silt, inslag av ljusgrå siltig lera i väster. Störningar (kabelschakt) i öster.	-	-
521	Schakt utan indikation	2	19x1,5	32,5	0,4	Torv 0,15 m. Matjord 0,25 m. Undergrund av ljusgrå lera med stråk av silt.	-	-
522	Schakt utan indikation	2	12,5x1,5	22	0,4	Torv 0,15 m. Matjord 0,3m. Undergrund av ljusbrun sandig silt. Schaktet endast grävd i botten i öster, i väster störningar (jordvärme?).	-	-
523	Schakt utan indikation	2	15x1,5	23,5	0,4	Torv 0,15 m. Matjord 0,3 m. Undergrund av ljusbrun lerig silt.	-	-
524	Schakt utan indikation	3	16x1,5	26	0,4	Matjord 0,3 m. Undergrund av gråbrun lera.	-	-
525	Schakt utan indikation	3	16x1,5–6	48	0,5	Matjord 0,3 m. Undergrund av brungrå lera, stråk av stenig morän i väster.	-	-
526	Schakt utan indikation	3	12x1,5	20	0,4	Matjord 0,3 m. Undergrund av brun lera i väster, stråk av stenig morän och varvig lera i öster.	-	-
527	Schakt utan indikation	3	13x1,5	21	0,6	Matjord 0,3 m. Äldre ploglager, grå lera ca 0,15 m tjockt. Undergrund av gråbrun lera.	-	-
528	Schakt utan indikation	3	15,8x1,5	26	0,5	Matjord 0,3 m. Undergrund av gråbrun lera	-	-
529	Schakt utan indikation	3	12,5x1,5	20,5	0,4	Matjord 0,3 m. Undergrund av gråbrun lera.	-	-
530	Schakt utan indikation	3	14,5x1,5	21	0,4	Matjord 0,3 m. Undergrund av gråbrun lera.	-	-
531	Schakt utan indikation	3	13,5x1,5	25	0,4	Matjord 0,3 m. Undergrund av gråbrun lera.	-	-
532	Schakt utan indikation	3	13,5x1,5	22,5	0,4	Matjord 0,3 m. Undergrund av gråbrun lera.	-	-
533	Schakt utan indikation	3	11,5x1,5	19	0,4	Matjord 0,3 m. Undergrund av gråbrun lera.	-	-
534	Schakt utan indikation	3	15,5x1,5	24	0,4	Matjord 0,3 m. Undergrund av brun lera.	-	-
535	Schakt utan indikation	3	10,5x1,5	17	0,4	Matjord 0,3 m. Undergrund av brun lera.	-	-
536	Schakt utan indikation	3	10x1,5	16,5	0,4	Matjord 0,3 m. Undergrund av brun lera.	-	-
537	Schakt utan indikation	3	10x1,5	16,5	0,4	Matjord 0,3 m. Undergrund av brun lera.	-	-
538	Schakt utan indikation	3	16x1,5	26	0,4	Torv 0,1 m. Matjord 0,25 m. Undergrund av brun lera.	-	-
539	Schakt utan indikation	3	13,5x1,5	21	0,4	Torv 0,15 m. Matjord 0,3 m. Undergrund av brun lera.	-	-

Bilaga 1. Schakt, forts.

Schakt-nr	Typ	Objekt	Storlek (m)	Area (m²)	Djup (m)	Beskrivning	Kontext	Lämnings-nr (KMR)
540	Schakt utan indikation	3	9,5x1,5	15,5	0,4	Torv 0,15 m. Matjord 0,3 m. Undergrund av brun lera.	-	-
541	Schakt utan indikation	3	11,5x1,5	17,5	0,5	Torv 0,15 m. Matjord 0,3 m. Undergrund av brun lera.	-	-
542	Schakt utan indikation	3	10,5x1,5	15,5	0,4	Torv 0,15 m. Matjord 0,3 m. Undergrund av brun lera.	-	-
543	Schakt utan indikation	3	20,5x1,5	32	0,5	Torv 0,15 m. Matjord 0,3 m. Undergrund av brun lera. Recent påfört sten och grus i norr (infart till åkern). Under det ljusgul siltig morän. Provruta (134) upptagen i moränen.	-	-
544	Schakt utan indikation	4	8,5x2,2	19	0,7	Påförda recenta grusmassor 0,4 m (vägbana). Gråbrun silt 0,2 m (del av sumpskogen i väster). Under det ljusgul siltig morän. Provruta upptagen i moränen.	-	-
545	Schakt utan indikation	4	6,5x2,2	13	0,6	Påförda recenta grusmassor 0,4 m (vägbana). Gråbrun silt i väster 0,15 m (del av sumpskogen i väster). Under det ljusgul siltig morän.	-	-
546	Schakt utan indikation	4	8x2,2	17	0,6	Påförda recenta grusmassor 0,4 m (vägbana). Gråbrun silt 0,2 m (del av sumpskog i väster). Under det rödbrun grusig morän.	-	-
547	Schakt utan indikation	5	9,5x1,5	14,5	0,4	Påförda recenta grusmassor 0,3 m (vägbana). Undergrund av brun siltig lera.	-	-
548	Schakt utan indikation	5	10,5x1,5	16	0,5	Påförda recenta grusmassor 0,3 m (vägbana). Undergrund av brun siltig lera.	-	-
549	Schakt utan indikation	5	12x1,5	19	0,5	Påförda recenta grusmassor 0,3 m (vägbana). Undergrund av brun lerig silt.	-	-
550	Schakt med indikation	6	9,5x1,5–2,5	17,5	0,4–0,6	Påförda recenta grusmassor 0,3 m (vägbana). Undergrund av brun lerig silt. Hjulspår i undergrunden (131).	131	-
551	Schakt med indikation	6	8,5x1,5	13	0,5	Påförda recenta grusmassor 0,3 m (vägbana). Undergrund av brun lerig silt. Hjulspår i undergrunden (132).	132	-
552	Schakt utan indikation	6	4,5x1,5	6,5	0,5	Påförda recenta grusmassor 0,3 m (vägbana). Undergrund av brungrå lera med stråk av gul morän.	-	-
553	Schakt utan indikation	6	3,5x1,5	5,5	0,5	Påförda recenta grusmassor 0,3 m (vägbana). Undergrund av brungrå lera med stråk av gul morän.	-	-
554	Schakt utan indikation	6	6,5x1,5	10	0,5	Påförda recenta grusmassor 0,3 m (vägbana). Undergrund av brungrå lera med stråk av gul morän.	-	-
555	Schakt utan indikation	5	1,5x1,0	1,5	0,2	Torv och mylla 0,1 m. Under det skärvig sten från dikesgrävning. Recent järn bland stenen.	-	-

BILAGA 2. KONTEXTER

Kontext-nr	Typ	Storlek (m)	Diam (m)	Höjd/djup (m)	Beskrivning	Schakt	Lämnings-nr (KMR)
101	Stolphål	-	0,22	-	Rund i plan, färgning av brun lera med fnyk av kol och bränd lera, koncentration av kol i söder. Dokumenterad i plan.	500	-
102	Stolphål	-	0,35	0,10	Rundad i plan, fyllning av brun till mörkbrun lera med fnyk av kol. Oregelbunden/flack profil med en tendens till U-form i västra kanten. Sektionsundersökt. Botten av stolphål.	500	-
103	Dike	6x0,7	-	0,25	V-formad nedgrävning. Sektionsundersökt. Åkerdike.	500	-
104	Stolphål	-	0,30	0,1	Rundad i plan, skålformad i profil. Fyllning av brun lera, diffus färgning som träder fram tydligare efter tid. Sektionsundersökt.	500	-
105	Stolphål	-	0,20	-	Rund i plan, färgning av brun lera. Dokumenterad i plan.	500	-
106	Stolphål	-	0,35	-	Rund i plan, färgning av brun lera. Dokumenterad i plan.	500	-
107	Stolphål	-	0,30	0,09	Rund i plan, skålformad profil. Fyllning av brun lera. Sektionsundersökt. Botten av stolphål.	500	-
108	Stolphål	-	0,25	-	Rundad i plan, färgning av brun lera. Dokumenterad i plan.	500	-
109	Stolphål	-	0,35	-	Rundad i plan (delvis utanför schaktkant, färgning av brun lera. Dokumenterad i plan.	500	-
110	Stolphål	-	0,28	-	Rund i plan, färgning av brun lera. Dokumenterad i plan.	500	-
111	Grop	-	0,50	0,15	Rund i plan, flack profil med fyllning av brun lera. Sektionsundersökt.	500	-
112	Dike	5,2x0,8	-	-	Fyllning av brun lera. Åkerdike.	504	-
113	Dike	2,3x0,6	-	-	Fyllning av brun lera. Åkerdike.	505	-
114	Grav-mantel	-	-	0,1–0,2	Brun lera, 0,1–0,2 m tjockt, som framkom under matjorden vid hög L1984:8497. I plan svår att urskilja från matjorden på grund av liknande färg och konsistens men skillnaden framträder tydligt i schaktkanten.	503	L1984:8497
115	Stolphål	-	0,25	-	Rundad i plan, stenskonig med sten upp mot 0,08x0,08 m. Dokumenterad i plan.	506	L2023:8251
116	Stolphål	-	0,20	-	Rundad i plan, stenskonig med sten upp mot 0,12x0,08 m. Dokumenterad i plan.	506	L2023:8251
117	Stolphål	-	0,20	-	Rundad i plan, stenskonig med sten upp mot 0,2x0,07 m. Dokumenterad i plan.	506	L2023:8251
118	Stolphål	-	0,40	0,40	Rundad i plan, stenskonig med rikligt med sten upp mot 0,15x0,1 m. Fyllning av grå lera med fnyk av kol och bränd lera. Sektionsundersökt.	506	L2023:8251
119	Stolphål	-	0,25	-	Rundad i plan, stenskonig med sten upp mot 0,2x0,07 m. Dokumenterad i plan.	506	L2023:8251
120	Stolphål	-	0,35	-	Rund i plan, stenskonig med sten upp mot 0,12x0,1 m. Fnyk av kol och bränd lera i ytan. Dokumenterad i plan.	506	L2023:8251
121	Stolphål	-	0,30	-	Rundad i plan, stenskonig med sten upp mot 0,1x0,1 m. Fnyk av kol i ytan. Dokumenterad i plan.	506	L2023:8251
128	Dike	1,7x0,9	-	-	Fyllning av brun lera. Åkerdike.	541	-
129	Dike	3,5x0,5	-	-	Fyllning av brun lera. Åkerdike.	537	-
131	Hjulspår	-	-	0,10	Svacka (N–S) i undergrunden, utfylld av hårt packat grus och stenar mellan 0,05x0,05 m och 0,15x0,1 m. I massorna framkom tegel, flint-gods(?) och järnfragment. Sammma kontext som 132.	550	-
132	Hjulspår	2,2x0,8	-	-	Svacka (N–S) i undergrunden, utfylld av hårt packat grus och stenar mellan 0,05x0,05 m och 0,15x0,1 m. I massorna framkom tegel och järnfragment. Sammma kontext som 131.	551	-
1000	Matjord	-	-	-	-	-	-

BILAGA 3. FYND

Fynd-nr*	Objekt/sakord	Föremåls-typ	Material	Del	Längd (mm)	Bredd (mm)	Tjocklek (mm)	Antal fragm.	Vikt (g)	Beskrivning	Gallrad/konserverad	Schakt	Objekt	Lämnings-nr (KMR)
1000:726:1	Avfallsmaterial?	Smälta?	Guld	-	-	-	-	1	0.49	Eldpåverkat (smält?) föremål.	Konserverad	502	1	L2023:8252
1000:770:1	Ihopfognings-material	Spik	Järn	Huvud, skaft	29	12x10 (huvud)	5 (skaft)	1	1	Rundat och platt huvud, kvadratisk tvärsnitt (skaft), spets saknas (avbruten), korroderad.	Gallrad	503	1	-
1000:771:1	Ihopfognings-material	Spik	Järn	Huvud, skaft	35	10x10 (huvud)	5-6 (skaft)	1	1	Rundat huvud, kvadratisk (rombiskt?) tvärsnitt (skaft), sned spets, korroderad.	Gallrad	503	1	-
1000:773:1	Verktyg?	Mejsel?	Järn	Huvud, skaft	23	20 (egg)	13 (skaft)	1	1	Symmetriskt utsvängt huvud, runt tvärsnitt (skaft), spets/ände saknas (avbruten), korroderad.	Gallrad	503	1	-
1000:774:1	Ihopfognings-material	Spik	Järn	Huvud, skaft	35	-	4-5 (skaft)	1	1	Saknar huvud (endast förjockning i änden), kvadratisk tvärsnitt (skaft), korroderad.	Gallrad	503	1	-
1000:822:1	Betälningsmedel	Mynt	Koppar	-	-	27 (diam)	2	1	1	Kraftigt ärgat, endast del av stämpel tydlig: krönt sköld (med lejon?), sannolikt 2 öres SM från mitten av 1700-talet (Fredrik I eller Adolf Fredrik).	Gallrad	506	1	-

*Fyndnumret består av tre delar (X:X:X), varav det första är numret på den kontext som fyndet tillhör. Det andra numret är det löpnummer som fyndet tilldelas vid inmätningen i fält och det tredje är det nummer som fyndet får vid fyndregistrering i vår databas SiteWorks. Dessa tre bildar tillsammans föremålets unika fyndnummer.

BILAGA 4. OSTEOLOGISK ANALYS

Tove Björk
Arkeologikonsult

Kontext: provnr	Art	Benslag	Bendel	Anatomisk region*	Antal fragm.	Vikt (g)	Max fragm. (mm)	Förbränning
1000:775	Häst	Mellanfotsben	Diafys	7	1	0,5	18,5	Väl förbränd. Vit färg.
1000:775	Får/get	Kranium	-	1	1	0,4	-	Väl förbränd. Vit färg.
1000:775	Får/get	Mellanhand/fotsben	Del av trochlea	7	1	-	-	Väl förbränd. Vit färg.
1000:775	Större däggdjur	Kota	Del av led	2	1	1,4	-	Väl förbränd. Vit färg.
1000:775	Större däggdjur	Rörben	Diafys	-	1	-	-	Medelhög förbränning. Vit färg med blåsvarta inslag.
1000:775	Mellanstort däggdjur	Rörben	Diafys	-	1	0,3	-	Medelhög till hög förbränning. Väl förbränd. Vit färg med svart insida.
1000:775	Däggdjur ospec.	-	-	-	-	2,6	-	Väl förbränd. Vit färg.

Figur 1. Resultat från den osteologiska analysen.

*Siffrorna som anger anatomisk region har följande betydelse (efter Sigvallius 1988):

- 1 = Kraniedelar, underkäke, tänder, första och andra halskota.
- 2 = Övriga kotor, bröstben, revben.
- 3 = Överarmsben.
- 4 = Skulderblad, strålben, armbågsben.
- 5 = Höftben, korsben, lårben.
- 6 = Skenben, smalben, knäskål.
- 7 = Alla ben i händer och fötter, sesamben, svanskotor.

Referenser

Litteratur

SIGVALLIUS B., 1988. Husdjur från förhistoriska platser. En utvärdering av osteologiska undersökningar. I: *Gotländskt arkiv*.

BILAGA 5. ARKEOBOTANISK ANALYS

Stefan Gustafsson
Arkeologikonsult

Metod

Proverna floterades i vatten och det använda sållet hade en maskstorlek av 0,2 millimeter. Det framfloterade materialet fick lufttorka inför identifiering under mikroskop.

Resultat

Prov-nr 114:779 – gravmantel

I provet fanns små kolfragment från björk, gran och tall.

Prov-nr 118:877 – stolphål

I provet fanns ett hundratal små fragment av granbarr samt träkol från tunna grankvistar. Uppenbarligen har granris eldats. Antingen har granriset fungerat som marktäckning som tagit eld av någon anledning eller så har man avsiktligt bränt granris för att skapa en stor rökutveckling.

BILAGA 6. KONSERVERING

Max Jahrehorn
OXIDER
Rapport februari 2024, K24-516

Ort/Anläggning: Vagnhärad 3691, Södermanland

Fynd nr: F:1000:726:1

Kons nr:

Kontaktperson: Anders Bornfalk-Back, Arkeologikonsult

Datum in: 2024-01-02

Datum ut: 2024-02-09

Föremål: Smälta

Material: Guld (legering?)

Antal: 1

Mått:

Vikt in: 0,49g **Vikt ut:** 0,49g

Foto: Ja

Behandling:

Fragmentet bör betraktas som en smälta av guld, eller mer som en förlorad droppe. Dess utseende kan liknas vid hur smält metall fallit ner mot en planare yta och under fallet kylts av något innan den träffar fastare underlag och där ”skvätt ut”. Smältan har mindre föroreningar på ytorna, främst lokaliserade till veckens fördjupningar och möjligtvis finns en innesluten bubbla i dess centrum.

Smältan innan behandling.

Smältan rengörs mekaniskt under mikroskop med trästicka samt mjuk pensel, för att avlägsna hårdare föroreningar. För att nå något djupare så rengörs ytorna lätt med EDTA-diNa 1,5% samt följande urlakning i varmt avjoniserat vatten i flera bad. Dehydrering i 95%-ig etanol med följande kontrollerad torkning.

Smältan efter behandling.

Reflektion: I olika vinklar och ljus reflekterar metallen varierande nyanser. I vissa delar av ytterkanterna går färgen åt metallen guld medan de andra ytorna blir mer ljusare. Smältan kan då betraktas som en legering av metallerna guld och silver.

Rapporter från Arkeologikonsult 2024:3691